

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Sociální potřeby matek samoživitelek v Táboře

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Studijní program: **Sociální práce**

Autor: Sára Matoušková

Vedoucí práce: Mgr. Jana Stejskalová, Ph.D.

České Budějovice 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci s názvem „*Sociální potřeby matek samoživitelek v Táboře*“ vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby bakalářské práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé bakalářské práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 2. 5. 2023

.....

Sára Matoušková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat své vedoucí Mgr. Janě Stejskalové, Ph.D. za cenné rady, vstřícnost a ochotu při zpracování této práce. Děkuji také komunikačním partnerkám za jejich čas a ochotu při výzkumném šetření. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat své rodině a partnerovi za oporu, kterou mi poskytovali v průběhu celého studia a psaní této práce.

Sociální potřeby matek samoživitelek v Táboře

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá sociálními potřebami matek samoživitelek v Táboře. Cílem této práce bylo zmapovat sociální potřeby matek samoživitelek v Táboře – zjistit jaké sociální potřeby mají matky samoživitelky a identifikovat klíčové problémy v naplňování těchto potřeb. Byly stanoveny dvě výzkumné otázky: 1. Jaké jsou sociální potřeby matek samoživitelek? 2. Jaké jsou klíčové problémy v naplňování jejich sociálních potřeb?

K dosažení cíle byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie, metoda dotazování a technika polostrukturovaného rozhovoru. Výzkumný soubor, jež byl vybrán záměrným výběrem, tvořily matky samoživitelky žijící ve městě Tábor. Rozhovory byly uskutečněny s celkem 6 komunikačními partnerkami. Získané informace byly následně zpracovány v programu Atlas.ti za použití otevřeného kódování. Ze zpracovaných dat vznikly dvě kategorie.

Výsledky výzkumu ukázaly, že komunikační partneři mají hned několik sociálních potřeb, na nichž se shodují. Jedná se o potřeby sociálního kontaktu, sociální opory, finanční autonomie a bezpečí a jistoty. Z výsledků rovněž vyplynulo, že i problémy, které jim brání v naplňování potřeb, mají komunikační partnerky často společné. Hlavními problémy jsou nedostatek času, sladění pracovního a rodinného života a finance. Výsledky rovněž prezentují formy pomoci, které by dle komunikačních partnerek mohly napomoci k jednoduššímu naplňování jejich sociálních potřeb.

Výsledky této bakalářské práce mohou být využity jako informační materiál pro sociální pracovníky či organizace sociálních služeb. Práce by rovněž mohla pomoci ke zlepšení informovanosti veřejnosti o této problematice.

Klíčová slova

potřeby; sociální potřeby; matka samoživitelka; neúplná rodina; Tábor

Social Needs of Single Mothers in Tábor

Abstract

This bachelor's thesis deals with the social needs of single mothers in Tabor. The aim of this thesis was to map out the social needs of single mothers in Tabor - to find out what social needs single mothers have and to identify key problems in fulfilling these needs. Two research questions were established: 1. What are the needs of single mothers? 2. What are the key problems in fulfilling their social needs?

To achieve this goal, a qualitative research strategy was chosen, using the method of questioning and the technique of semi-structured interviews. The research sample, which was selected by purposive sampling, consisted of single mothers living in the city of Tabor. Interviews were conducted with a total of 6 communication partners. The information obtained was then processed using open coding in the Atlas.ti program. Two categories were created from the processed data.

The research results showed that the communication partners have several social needs on which they agree. These include the need for social contact, social support, financial autonomy, and safety and security. The results also revealed that communication partners often share the problems that prevent them from fulfilling their needs. The main problems are lack of time, balancing work and family life, and finances. The results also present forms of help that communication partners believe could aid in the easier fulfilment of their social needs.

The results of this bachelor's thesis can be used as informational material for social workers or social service organizations. The bachelor's thesis could also help with improving public awareness about this topic.

Key words

Needs; Social Needs; Single Mother; Incomplete Family; Tabor

Obsah

Úvod	8
1. Sociální potřeby	9
1.1. Potřeba sociálního kontaktu	9
1.2. Potřeba komunikace	10
1.3. Potřeba sociální opory	10
1.4. Potřeba sociální role a pozice ve společnosti	11
1.5. Potřeba bezpečí a jistoty	11
1.6. Potřeba lásky a intimity	12
1.7. Potřeba autonomie	12
1.8. Neuspokojení sociálních potřeb	13
2. Osamocný rodič – samoživitelka/samoživitel.....	13
2.1. Příčiny samoživitelství	15
2.1.1. Samoživitelství v důsledku rozvodu.....	16
2.1.2. Samoživitelství v důsledku mimomanželské plodnosti.....	16
2.1.3. Samoživitelství v důsledku ovdovění.....	17
2.2. Dopady samoživitelství	17
2.2.1. Ekonomické znevýhodnění	18
2.2.2. Trh práce.....	18
2.2.3. Psychická zátěž.....	19
2.2.4. Sociální vazby	19
2.3. Podpora matek samoživitelek.....	20
3. Cíl práce a výzkumné otázky	22
3.1. Cíl práce	22
3.2. Výzkumné otázky.....	22
4. Metodika.....	23
4.1. Strategie výzkumu.....	23
4.2. Výzkumný soubor	23
4.3. Realizace výzkumu a zpracování výsledků.....	24
4.4. Etika výzkumu.....	24
5. Výsledky	26
5.1. Kategorie č. 1: Potřeby a problémy	27
5.2. Kategorie č. 2: Pomoc pro samoživitelky	36
6. Diskuse.....	39

7. Závěr.....	44
8. Seznam použitých zdrojů.....	46
9. Seznam příloh	52
10. Seznam zkratk.....	53

Úvod

V současné době se často setkáváme s neúplnými rodinami. Údaje Českého statistického úřadu ukazují, že v roce 2021 bylo v České republice téměř 200 tisíc neúplných rodin. Příčinami jsou rozvody, mimomanželská plodnost či ovdovění. V České republice se při rozvodových řízeních většinou děti svěřují do péče matky. Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem je dle dostupných dat zřejmé, že v čele neúplných rodin jsou z velké většiny ženy. Z toho důvodu se ve své práci věnuji výhradně ženám a používám výraz „matka samoživitelka“, místo výrazu osamocený rodič, který zahrnuje matky samoživitelky i otce samoživitele.

Téma bakalářské práce jsem si vybrala proto, že mi přišlo důležité nahlédnout na problematiku samoživitelství z jiného úhlu. Jelikož se v médiích samoživitelství často zmiňuje zejména v souvislosti s finančními problémy, chtěla jsem rovněž poukázat na to, jakým dalším problémům matky samoživitelky čelí a jak jim zabraňují v naplňování jejich potřeb.

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části práce jsou uvedeny a popsány sociální potřeby a rovněž je představena problematika osamocené rodičovství, s ohledem na název práce spíše zaměřena na samoživitelství žen. V souvislosti se samoživitelstvím byly zmíněny jeho příčiny a dopady a také byly uvedeny možnosti podpory pro matky samoživitelky, včetně sociálních služeb zaměřených na tuto cílovou skupinu.

V praktické části bylo pomocí kvalitativního výzkumu zjišťováno, jaké sociální potřeby mají matky samoživitelky a jaké problémy jim zabraňují v jejich naplňování. Rovněž bylo zjišťováno, jaké formy pomoci by samoživitelkám dokázaly usnadnit naplňování jejich potřeb. Výzkum byl vyhotoven za použití metody dotazování a techniky polostrukturovaného rozhovoru.

Výsledky provedeného výzkumného šetření jsou obsaženy v závěru práce.

1. Sociální potřeby

Potřebu lze definovat jako subjektivní nedostatek něčeho, co jedinec považuje za nezbytné (Výrost et al., 2019). V psychologickém slovníku je potřeba definována jako nutnost organismu něčeho se zbavit nebo něco získat nebo také jako porucha vnitřní rovnováhy člověka (Hartl a Hartlová, 2015). Matoušek (2013) však potřebu nechápe pouze jako nedostatek či přebytek energie na straně lidského organismu, ale zejména jako vztahový a intencionální fenomén.

Příbyl (2015) dále uvádí, že uspokojení či neuspokojení lidských potřeb ovlivňuje psychickou činnost člověka, a to například myšlení či pozornost. Dle Šamánkové et al. (2011) záleží množství a intenzita potřeb na pohlaví a věku jedince, na jeho společenské a kulturní úrovni, na prostředí, ve kterém vyrůstal a ve kterém žije, na jeho inteligenci, zdravotním stavu, životních zkušenostech a dalších okolnostech. Příbyl (2015) doplňuje, že všichni lidé mají společné potřeby, ale kvantita, kvalita a priority potřeb jedince se mění v průběhu jeho života.

Americký psycholog Abraham H. Maslow uspořádal lidské potřeby do hierarchizované struktury, ve které potřeby seřadil od nižších potřeb, zejména fyziologických, až po nejvyšší potřebu seberealizace. Maslow dále uvedl, že jedinec nejdříve musí uspokojit nižší potřeby, aby pro něj začaly být významné výše postavené potřeby (Vágnerová, 2016).

Maslow (2014) ve své knize kromě potřeb fyziologických ještě uvádí potřeby bezpečí a jistoty, lásky či potřebu sounáležitosti, která dle autora zahrnuje potřebu rodiny, přátelství a společenství. Všechny tyto potřeby lze zařadit do potřeb sociálních.

Dle Vágnerové (2016) mohou být sociální potřeby různé a u každého jedince jiné, každý člověk tedy může mít rozdílné sociální potřeby. Mezi základní se řadí zejména potřeba sociálního kontaktu, která bude vyhledávána, a bude záležet na její intenzitě, množství či hloubce sblížení s jinou osobou či společností. Autorka dále uvádí, že sociální potřeby nemusí být pro každého jedince stejně důležité. Šamánková et al. (2011) uvádí, že sociální potřeby jsou silně spjaty se sociální zralostí jedince.

Dále jsou uvedeny některé sociální potřeby.

1.1. Potřeba sociálního kontaktu

Výrost et al. (2019) uvádí, že potřebu sociálního kontaktu je možné chápat jako základní lidskou potřebu, která naplňuje mnoho důležitých funkcí. To potvrzuje Vágnerová (2016) která uvádí, že potřebu sociálního kontaktu lze považovat za primární

sociální potřebu. Jak uvádí Slaměník (2011), společnost druhých lidí je pro jedince velice důležitá. Autor tuto potřebu nazývá afiliací a uvádí, že vyjadřuje potřebu vyhledávat, navazovat a udržovat pozitivní vztahy s druhými lidmi.

Dle Výrosta et al. (2019) může mít potřeba sociálního kontaktu různé formy. Může se jednat například o potřebu sdružování na základě stejných zájmů či idejí, o interpersonální vztahy, ale i o potřebu zapojení jiných osob na vlastních aktivitách či na událostech v životě. Autoři dále doplňují, že uspokojení potřeby kontaktu nepřináší pouze přítomnost blízkých osob, ale rovněž pozitivní zpětná vazba druhých osob. Hartl a Hartlová (2015) uvádí, že sociální kontakt je velmi důležitý pro vývoj jedince a bez sociálního kontaktu dochází k deprivaci.

U samoživitelství je velmi častým jevem omezení sociálních kontaktů pouze na příbuzenské a pracovní a je tak zvýšené riziko sociální izolace (Kodymová a Koláčková, 2010).

1.2. Potřeba komunikace

Bužgová (2015) uvádí, že sociální potřeby se často vytvářejí a uspokojují prostřednictvím sociálních vztahů a komunikace. Komunikaci lze definovat jako přenos myšlenek, informací, postojů či emocí mezi dvěma subjekty (Hartl a Hartlová, 2015).

Bednář et al. (2013) ve své knize uvádí, že každý jedinec někdy cítí potřebu komunikace, často je to v situacích, kdy jedinec cítí napětí či potřebu se vypovídat, s něčím poradit nebo se s něčím svěřit. To potvrzuje i Vybíral (2009), který uvádí, že komunikace často slouží k rozptýlení a k úniku od starostí a problémů. Dodává, že komunikace mimo jiné slouží k uspokojení potřeby sociálního kontaktu a je prostředkem pro sociální začleňování. Komunikace jako taková slouží rovněž jako prostředek k identifikaci potřeb jedince (Příbyl, 2015).

1.3. Potřeba sociální opory

Hartl a Hartlová (2015) definují sociální oporu jako vztahovou oporu v prostředí, ve kterém jedinec žije a uvádí také, že zvyšuje odolnost vůči stresu a je velmi důležitým pilířem duševního zdraví jedince. Paulík (2017) uvádí, že je sociální opora součástí naplňování lidských sociálních potřeb a zahrnuje působení lidí v prostředí jedince osobami, na nichž mu záleží a zároveň i uznání předností jedince těmito osobami.

Paulík (2017) dále rozlišuje složky sociální opory: emocionální, která spočívá v poskytování náklonnosti, lásky či porozumění a evaluační, která je charakteristická poskytováním kladného hodnocení. Baková et al. (2015) doplňují ještě složky

instrumentální, což je určitá forma služby či materiální pomoci a informační, do které se řadí sdílení zkušeností či poskytnutí rady.

Sociální opora je pro samoživitelky obzvláště důležitá, ať už z hlediska emocionální podpory, tak i v případě pomoci s hlídáním dětí či s opravami v domácnosti. Samoživitelky nejčastěji využívají opory svých přátel či rodiny (Hejzlarová, 2011).

1.4. Potřeba sociální role a pozice ve společnosti

Psychologický slovník definuje sociální roli jako chování, které se od jedince v určité sociální situaci předpokládá (Hartl a Hartlová, 2015). Matoušek (2016) doplňuje, že sociální role zároveň určují, co jedinec může očekávat od ostatních a že je skrze ně realizována společenská pozice. Hartl a Hartlová (2015) uvádí, že počet rolí, které jedinec zastává se odvíjí od počtu skupin, ke kterým náleží.

Jak uvádí Výrost et al. (2019), každá společnost si postupem času vytvořila představy o tom, jak by měli jednotlivci vykonávat sociální role dané jejich pohlavím, věkem, profesí či postavením a které hodnoty společnosti by měli sdílet. Dle Příbyla (2015) každý jedinec cítí potřebu někam patřit a mít svou roli – ať už v rodině, v práci či ve společnosti.

Matějček (2017) ve své knize uvádí, že potřeba společenského uplatnění je velmi důležitá pro sebevědomí jedince. Dále doplňuje, že do této potřeby lze zařadit také potřebu být uznáván a přijímán ostatními a bez toho by jedinec byl smutný a osamělý. Autor dále uvádí, že rodičovství neboli role rodiče je jedna z nejdůležitějších společenských funkcí a je velmi významným faktorem v jedincově sebejistotě a může pomoci jedinci v posílení svého „já“ (Matějček, 2017).

1.5. Potřeba bezpečí a jistoty

Lidé chtějí ve svém životě pořádek, předvídatelnost a zejména chtějí mít nad svým životem kontrolu. Tyto potřeby lze naplnit skrze rodinu či skrze společnost, například policii, školy či zdravotní péči (McLeod, 2022). To potvrzuje i Vágnerová (2016), která uvádí, že potřeba bezpečí a jistoty není pouze o fyzickém bezpečí, ale i o řádu a pravidlech, díky kterému dosáhne jedinec pocitu jistoty. Autorka dále doplňuje, že do této potřeby řadíme například potřebu bezpečných a jistých vztahů s ostatními, jistotu stabilního zaměstnání, zabezpečení v situaci nouze či upřednostnění známého prostředí.

Příbyl (2015) uvádí, že potřebu bezpečí můžeme rozdělit do tří oblastí – psychické, fyzické a ekonomické. Psychickým bezpečím se dle autora rozumí zejména pocit jistoty, tzn. že se jedinec může spolehnout na své blízké a ekonomickým bezpečím se rozumí zejména ekonomické zajištění jedince a s tím spojená tzv. finanční autonomie.

Vágnerová (2016) uvádí, že potřeba bezpečí a jistoty má velký psychologický význam a míra uspokojení této potřeby může značně ovlivňovat vztah jedince ke světu i k sobě samému.

1.6. Potřeba lásky a intimacy

Láska a intimita spolu úzce souvisí. Láska je fyzická, emocionální, sexuální či sociální náklonnost, kterou jedinec cítí k další osobě. Na druhou stranu intimitu lze definovat jako blízký vztah, kde je na určité úrovni s druhou osobou sdílena důvěra a podpora (Hammond, 2021).

Slaměnik (2011) definuje lásku jako pozitivní emoci, po které jedinec touží, protože mu přináší štěstí a spokojenost. Autor dále uvádí, že láska naplňuje potřebu intimního vztahu a také potřebu milovat a být milován. Paulík (2017) uvádí, že lásku mnoho lidí považuje za nedílnou součást života a přičítají jí vysokou hodnotu. Jak ve své knize uvádí Šamánková et al. (2011), každý jedinec chce být milován.

Potřeba intimacy je vlastně potřeba vytvářet hlubší vztahy, která se nejčastěji projevuje skrze touhu po vzájemné blízkosti, hlubší komunikaci, ochotu naslouchat druhým a ochotu otevřít se (Vágnerová, 2016). Dle Výrosta et al. (2019) lze intimitu definovat rovněž jako blízkost dvou lidí. Autoři dále uvádějí, že intimita je jednou z podmínek pro zdravý emocionální a osobnostní vývoj jedince.

1.7. Potřeba autonomie

Hartl a Hartlová (2015) definují autonomii jako nezávislost a samostatnost jedince. Potřeba autonomie se projevuje například touhou jedince jednat v souladu s vlastními zájmy a hodnotami, nenechat se nikým ovládat a udržet si svou nezávislost a soukromí. Jedinci, kteří mají nízkou potřebu autonomie bývají často závislí na pomoci a podpoře jiných lidí (Vágnerová, 2016).

Když se jedinec cítí autonomní, tak žije život dle vlastních zájmů a hodnot. Pocit autonomie však souvisí s mnoha faktory, jako například v jaké situaci se aktuálně nachází či s kvalitou mezilidských interakcí (Legault, 2020). Určitá míra autonomie je podstatná pro zdravý vývoj osobní identity jedince (Sobotková, 2012).

Důležitá je i tzv. finanční autonomie, která souvisí s potřebou ekonomického zabezpečení. Potřeba ekonomického zabezpečení je vědomí člověka, že má dost peněžních prostředků na živobytí a že se dokáže materiálně zabezpečit (Příbyl, 2015). Autor dále uvádí, že v případě nenaplnění této potřeby může být jedinec ohrožen úzkostí a strachem z budoucnosti. Dle Kodymové a Koláčkové (2010) jsou osamocení rodiče

častěji ohrožení chudobou a u matek samoživitelek je větší riziko chudoby než u otců samoživitelů.

1.8. Neuspokojení sociálních potřeb

V kontextu naplňování lidských potřeb se užívají dva pojmy – saturace (uspokojení) a frustrace. V případě, kdy nejsou dostatečně saturovány potřeby, je to pro jedince zátěžová situace, která může vyvolat frustraci, stres a deprivaci (Příbyl, 2015).

Frustrace – Frustrace nastává, když je pro jedince nemožné uspokojit potřebu, či dosáhnout určitého cíle (Paulík, 2017). Frustrace je většinou krátkodobá a lze ji relativně jednoduše překonat (Příbyl, 2015).

Deprivace – Deprivace neboli strádání, je závažný psychický stav, který může negativně ovlivnit vývoj jedince či jeho psychický stav. Deprivace je jakýmsi nástupcem frustrace, protože při delším trvání se frustrace může změnit v deprivaci (Šamánková et al., 2011).

Stres – Stresem rozumíme reakci organismu na podněty, které narušují chod funkcí organismu (Šamánková et al., 2011). Může se jednat o reakci na tělesnou či duševní zátěž (Příbyl, 2015).

Když dojde u jedince k těmto stavům, nejčastěji se obrací k agresi – slovní, kdy může nadávat například na příčinu frustrace, či agresi obrátí proti jiné osobě či věci, kdy může jedinec ničit předměty, ubližovat druhým či se může schýlit k sebepoškozování (Šamánková et al., 2011).

2. Osamocení rodič – samoživitelka/samoživitel

Zákoník práce, konkrétně § 350, definuje osamělého rodiče jako neprovdané, ovdovělé nebo rozvedené ženy, svobodné, ovdovělé nebo rozvedené muže a ženy i muže, kteří se stali osamělí z jiných vážných důvodů, nežijí-li s druhem, popřípadě s družkou nebo s partnerem (Zákoník práce). Kodymová a Koláčková (2010) uvádí, že definice zákona vylučuje rodiny, kdy jeden z rodičů s rodinou nežije, ale k rozvodu nedošlo. Dále doplňují, že pro sociální práci je relevantní chápání pojmu osamělého rodiče jako rodiče, který nežije s partnerem. Dnes jsou kromě výše jmenovaných osamělými rodiči ještě rozvedené matky s novým partnerem nebo matky či otcové žijící v homosexuálním partnerství (MPSV, 2020).

Matějček (2017) uvádí, že neúplné rodiny neboli rodiny tvořené z jednoho rodiče a dítěte či dětí, jsou ve společnosti již od pravěku. V historii byla nejčastější příčinou vzniku těchto rodin smrt jednoho z rodičů. Avšak autor uvádí, že i vznik z důvodu

rozvodů není pouze moderním jevem, i když se ve společnosti rozšířily především v druhé polovině 20. století. To potvrzuje i Sobotková (2012) která uvádí, že největší rozmach neúplných rodin nastal od šedesátých let 20. století, a to zejména kvůli zvyšujícímu se počtu rozvodů.

Dle Sobotkové (2012) se osamocené rodičovství stává stále častějším jevem. Autorka uvádí, že v 90 % se tyto rodiny skládají z matek a dětí a ve zbylých 10 % z otců a dětí. Z údajů Českého statistického úřadu vyplývá, že bylo v roce 2021 v České republice 193 703 neúplných rodin. V čele těchto domácností byla v 53 % osoba rozvedená, osoba svobodná v 37,5 % a osoba ovdovělá pouze v 9,5 % (Český statistický úřad, 2022a).

Jak již bylo výše zmíněno, zákon pracuje s termínem „osaměle žijící rodič“ nebo „osamělý rodič“ a dále nerozlišuje, zda se jedná o matku či otce (Sixtová, 2009). Samoživitel je tedy rodič, který žije sám se svými dětmi, o které pečuje – může to být matka samoživitelka i otec samoživitel. Jedná se tedy o svobodné, rozvedené či ovdověné matky a otce (MPSV, 2019).

Specifickou skupinou matek samoživitelek jsou svobodné matky, které partnera nemají a přes to si pořídí dítě, či matky, které s otcem dítěte nikdy nezamýšlely trvalý vztah. Mohou to být matky, které si dítě adoptovaly či převzaly do pěstounské péče, ale také matky, které využily asistované reprodukce, i když tato varianta je častější v zahraničí (Sobotková, 2012). Sociologové je někdy označují jako „nedobrovolné revolucionářky“. Motivy pro dobrovolné postavení do role matek samoživitelek mají různé, společným rysem těchto matek je však to, že vždy toužily mít dítě (Bednářová, 2016).

Vzhledem k tématu bakalářské práce se zbytek práce zaměřuje na matky samoživitelky. Jak již bylo uvedeno, mezi samoživitele se řadí i muži, přesto je však situace matek samoživitelek odlišná. Hlavní rozdíly pramení z postavení matek samoživitelek na trhu práce, výše jejich příjmu a v neposlední řadě také bariér, kterým matky samoživitelky v zaměstnání čelí (Hasmanová Marhánková, 2011). Trtíková Vojtková (2016) doplňuje, že znevýhodňování žen na trhu práce jako například diskriminace při pohovorech, či o čtvrtinu nižší plat je navíc doplňován péčí o děti a domácnost, která na matky samoživitelky dopadá.

Postoj společnosti k matkám samoživitelkám představuje další problém pro tuto skupinu. Pavésková (2018) uvádí jako příklad užívání rétoriky, která z rozvodu a nepříjemných situací způsobených rozvodem viní ženu a také časté zaujmutí stanoviska,

že žena měla znát svého muže a nepořizovat si s ním dítě. Část společnosti dává vždy rozpad rodiny za vinu ženě a považuje to za selhání její role. Autorka poukazuje na patriarchální společnost a misogynii, jako původce těchto postojů (Pavésková, 2018). S tím souhlasí i Trtíková Vojtková (2016), která uvádí, že společnost se často vyjadřuje o matkách samoživitelkách velmi dehonestujícím způsobem, a to včetně policistů či politiků. Často je možné slyšet vyjádření, že samoživitelky si za to mohou samy, protože věděly, koho si vybraly za partnera a neměly otěhotnět. Jedním z politiků, který se k problematice samoživitelství negativně vyjádřil je například senátor za KDU-ČSL Jiří Čunek. V souvislosti s rozhodnutím vlády o náhradním výživném pronesl následující: „*Copak ten stát těm ženám říkal, s kým mají spát? Tímhle lidi stále více vychováváme k nezodpovědnosti. Pokud se žena špatně rozhodla, s kým mít dítě, musí nést následky.*“ (Kaiser, 2017).

I přes negativní postoj části společnosti k matkám samoživitelkám lze v posledních letech pozorovat změny v přístupu k této skupině obyvatel. Dana Pavlousková, zakladatelka Klubu svobodných matek v rozhovoru pro Radiožurnál uvedla, že téma samoživitelství je pro veřejnost neatraktivní. Uvedla ale také, že medializace tématu má příznivý dopad na postoj společnosti, včetně větší solidarity (Strouhalová, 2020). To dokazuje také výzkum agentury Behavio, který ukázal, že 47 % populace cítí vůči samoživitelům respekt (Vlčková, 2021). Téma samoživitelství hrálo aktivní roli i v prezidentských volbách 2023. Danuše Nerudová například v debatě kritizovala nedostatečnou pomoc lidem v nouzi, zmínila samoživitelky a důchodce a navrhovala zavedení sociálního tarifu (Janda, 2023). Eva Pavlová, manželka 4. prezidenta České republiky sdělila, že se chce mimo jiné zaměřit na situaci samoživitelek v naší zemi. Se samoživitelstvím má vlastní zkušenost a během prezidentské kampaně uvedla, že by chtěla upozorňovat na situaci samoživitelek a odkazovat samoživitelky na zdroje pomoci (Kordík, 2023).

2.1. Příčiny samoživitelství

Příčiny samoživitelství lze dle Sobotkové (2012) rozdělit do tří skupin. První skupinu tvoří rodič, kterým partner zemřel, tedy vdovy a vdovci. Druhou skupinu tvoří rodiče, jejichž vztah skončil rozchodem či rozvodem a třetí skupina se skládá ze nesezdaných soužití. To potvrzuje i Možný (2008), který uvádí tři příčiny vzniku samoživitelství, a to v důsledku rozvodu, ovdovění či mimomanželské plodnosti.

2.1.1. Samoživitelství v důsledku rozvodu

Česká republika zažila velký rozmach rozvodovosti zejména od osmdesátých let 20. století, a proto lze samoživitelství v důsledku rozvodu či rozpadu vztahu stále považovat za jednu z nejčastějších příčin (Hasmanová Marhánková, 2011). Dle dat Českého statistického úřadu bylo v roce 2021 rozvedeno 21,1 tisíce manželství (Český statistický úřad, 2022b).

Jak uvádí Matoušek (2003), rozvod je pro všechny účastníky dlouholetou zátěží a představuje pro ně mnoho ztrát – ztrátu partnera, případnou ztrátu bydliště a pro dítě zejména ztrátu stálé přítomnosti jednoho z rodičů, ve většině případů otce. Jedním z největších důsledků pro rodinu samoživitelů po rozvodu je také změna ekonomické situace rodiny, zpravidla k horšímu. To potvrzují i Matoušek et. al. (2015), kteří uvádí, že rozvod patří mezi nejnáročnější životní situace, se kterými se jedinec může setkat. Označují jej dokonce za náročnější situaci než úmrtí partnera, neboť partner ze života nezmizí, tím spíše by neměl, pokud jsou v tomto svazku děti. Kontakt s bývalým partnerem je dle autorů připomínkou nepříjemných situací, zklamání a jiných negativních pocitů (Matoušek et al., 2015).

Postoj společnosti k matkám samoživitelkám, které zůstaly samy z důvodu rozpadu vztahu (rozvodu či rozchodu) je velmi rozporuplný. Část společnosti tyto ženy odsuzuje, že vztah s partnerem neudržely, zejména kvůli dětem. Druhá část společnosti však zastává názor, že pro děti naopak může být soužití s rodiči, kteří mají nefunkční vztah více škodlivý, než žití v neúplné rodině (Sobotková, 2012).

2.1.2. Samoživitelství v důsledku mimomanželské plodnosti

Za nejčastější příčinu samoživitelství a zejména získání role matky samoživitelky lze v současnosti považovat mimomanželskou plodnost (Hasmanová Marhánková, 2011).

V průběhu druhé poloviny 20. století byla v České republice vysoká úroveň sňatečnosti i plodnosti. Od počátku 90. let však došlo k poklesu sňatků a zároveň ke zvyšování počtu mimomanželských dětí (Možný, 2008). Dle dat Českého statistického úřadu se v České republice narodilo v roce 2021 celkem 111 793 dětí, z toho 57 590 v manželství a 54 203 mimo manželství (Český statistický úřad, 2022a).

Je nutné poznamenat, že ne všechna mimomanželská plodnost je doprovázena samoživitelstvím. Stále rozšířenější je totiž nesezdané soužití partnerů (Možný, 2008). Rozšiřuje se však také počet matek, které jsou svobodné záměrně a samy chtějí vychovávat své dítě (Sobotková, 2012).

Hamplová (2007) uvádí, že od devadesátých let 20. století se snižuje počet lidí, kteří zastávají názor, že by se děti měly rodit pouze manželským párům. Zároveň dle autorky roste počet lidí, kteří věří, že dobrou výchovu dítěte dokáže zajistit i pouze jeden rodič, ne nutně oba. Autorka však uvádí, že většina české společnosti stále zastává názor, že nejlepší prostředí pro výchovu je stále rodina tvořená oběma rodiči. To potvrzují i Fučík a Chromková Manea (2014), kteří uvádí, že drtivá většina společnosti stále považuje společné rodičovství partnerů za ideální prostředí pro výchovu. Autoři však uvádí, že podstatná část společnosti akceptuje právo žen mít dítě i přes to, že nemá partnera.

2.1.3. Samoživitelství v důsledku ovdovění

Samoživitelství v důsledku úmrtí partnera patřilo až do druhé poloviny 20. století mezi nejčastější příčiny. V současnosti však tvoří pouze malé procento případů samoživitelství, a to zejména v porovnání s předchozími příčinami (Hasmanová Marhánková, 2011). To potvrzují i data Českého statistického úřadu, který uvádí, že v roce 2021 bylo pouze 9,5 % osob, které se ocitly v čele neúplných rodin z důvodu ovdovění (Český statistický úřad, 2022a).

Přechod do role samoživitele po smrti partnera je velmi náročný. Jedinec se musí vyrovnávat s truchlením a dopadem smrti na rodinu a zároveň se vypořádávat s novou rolí samoživitele. Ztráta často ovlivní nejen styl rodičovství, ale i vztahy rodiče a dítěte (Glazer et. al, 2010).

Na matky samoživitelky, které jsou vdovami, nahlíží společnost více tolerantně. Převažuje spíše pocit lítosti, protože tuto situaci si ženy nezavinily (Sobotková, 2012).

2.2. Dopady samoživitelství

Kodymová a Koláčková (2010) ve své knize uvádí, že samoživitelství je závažný a často podceňovaný společenský problém, který může mít psychické a ekonomické dopady i na další generace.

Samoživitelství se nejčastěji spojuje s finančními problémy, psychickou zátěží a ohrožením sociálních vazeb rodiče (Hejzlarová, 2011). Kodymová a Koláčková (2010) uvádí, že je pro matky samoživitelky velmi náročné ekonomicky zabezpečit rodinu, vést domácnost a současně i věnovat čas výchově dětí. Dále uvádí, že matky samoživitelky někdy nedokáží naplňovat potřeby svých dětí do takové míry, jako by si přály, a to jim následně snižuje sebedůvěru a přivádí pocity beznaděje.

2.2.1. Ekonomické znevýhodnění

Ekonomické znevýhodnění patří mezi nejčastější důsledky samoživitelství a představuje velice závažný problém. Situace matek samoživitelek je velmi specifická. Jelikož ženy mají statisticky menší příjmy než muži a zároveň ze svého příjmu musí živit celou domácnost, jsou matky samoživitelky jednou ze skupin nejvíce ohrožených chudobou (Hasmanová Marhánková, 2011).

Dle Prokopa (2020) trpí chudobou každá šestá samoživitelka. Šedesát procent samoživitelek si nemůže dovolit neočekávaný výdaj zhruba deseti tisíc korun. Důvodem je dle autora rozdílné finanční ohodnocení (oproti mužům). Chudoba má také prokazatelné negativní důsledky na život dětí. Projevuje se například zhoršenou stravou, stresem, stigmatizací a následným problémům v začleňování do kolektivu a v neposlední řadě absencí rozvojových aktivit. To potvrzují i Kodymová a Koláčková (2010), které uvádí, že špatná ekonomická situace rodiny může mít dopad na možnosti mimoškolního rozvoje dětí samoživitelek, zejména pak rozvoje kulturního či sportovního.

Přestože některé matky dostávají od otce dítěte alimenty, výše příspěvku nekompensuje ztrátu druhého platu a příjmy matky bývají často stále menší než výdaje, které jsou potřeba na zabezpečení chodu domácnosti a potřeb dítěte (Hasmanová Marhánková, 2011). Trtíková Vojtková (2016) uvádí, že výživné je pro matky samoživitelky velmi významné a nazývá to „jízděnkou ven z chudoby“. Problém však nastává, když otec dítěte výživné neplatí. Odhaduje se, že až 50 % otců povinné výživné neplatí a dalších 30 % platí nepravidelně. V těchto případech to opět představuje závažný problém pro matku samoživitelku, jež si výpadek příjmu často nemůže dovolit (Trtíková Vojtková, 2016).

2.2.2. Trh práce

Ekonomické znevýhodnění matek samoživitelek ovlivňují i bariéry, kterým čelí na trhu práce. Zaměstnanost žen je nižší než u mužů a mateřství je bráno zaměstnavateli za značnou nevýhodu. Rodiny matky samoživitelky jsou však na příjmu ženy závislé (Hasmanová Marhánková, 2011). To potvrzuje i Dudová (2015) tvrzením, že i když jsou matky samoživitelky závislé na pracovním příjmu kvůli zabezpečení domácnosti, jsou zároveň ve velmi ohrožené pozici na pracovním trhu. Uvádí důvody jako časté nízké vzdělání samoživitelek a menší flexibilitu z důvodu péče o děti. Hasmanová Marhánková (2011) doplňuje, že i přes to, že jsou matky samoživitelky často velice loajálními zaměstnanci, na trhu práce čelí genderovým znevýhodněním a mnohým bariérám. Zaměstnavatelé považují matky obecně za rizikovou skupinu při přijímání do zaměstnání.

Autorka dále uvádí, že matky samoživitelky jsou zaměstnavateli považovány za zvlášť rizikové, a to z důvodu nepřítomnosti partnera a potencionálně větší absence matky samoživitelky v zaměstnání například z důvodu nemoci dítěte.

Situaci na trhu práce matkám samoživitelkám komplikuje také možnost sladění soukromého a pracovního života. Pro samoživitelky je nutné najít práci, která bude kompatibilní s péčí o děti. Snaží se tak najít práci, která je blízko bydliště či školy dětí a zároveň má vhodnou pracovní dobu. Pokud najdou práci, která splňuje tyto požadavky, jedná se často o hůře placenou pozici, která nepokryje jejich výdaje. Matky samoživitelky jsou tak mnohdy nuceny hledat další typy přivýdělku, například formou brigád (Hasmanová Marhánková, 2011).

2.2.3. Psychická zátěž

Hejzlarová (2011) uvádí, že u samoživitelek je větší riziko vzniku psychických problémů. Nízký příjem mnohdy u samoživitelek vede ke zvýšenému ekonomickému tlaku, což může vést ke snížení psychické pohody. To potvrzuje i Sobotková (2012), která uvádí, že v důsledku problémů, kterým samoživitelky čelí, mohou být často přetíženy a podrážděny. V následku toho se mohou zhoršovat vztahy s jejich dětmi, což později vede k pocitům viny a výčitkám. Autorka poznamenává, že samoživitelství je zátěžová situace a je tak velmi časté, že matky samoživitelky mohou pociťovat beznaděj, ztrátu energie, či upadat do depresí.

Dle Hejzlarové (2011) způsobují samoživitelkám psychickou zátěž primárně každodenní chronické příčiny stresu. Mezi tyto příčiny řadí například konflikty s dětmi, nepořádek v domácnosti, finanční stres, obavy ze selhání výchovy, nedostatek času či vyčerpání. Autorka dále upozorňuje na velmi častý jev, kdy samoživitelky upřednostňují potřeby svých dětí a následně zanedbávají potřeby vlastní.

2.2.4. Sociální vazby

Vzhledem k tomu, že samoživitelky zajišťují chod domácnosti a musí zastávat obě rodičovské role, mají velmi omezené množství volného času a tím se omezují jejich sociální kontakty. Samoživitelky mnohdy udržují pouze rodinné a pracovní vztahy (Kodymová a Koláčková, 2010). Hejzlarová (2011) uvádí, že sociální vazby jsou u samoživitelek často zanedbávané z důvodu vyčerpání. Jsou však velmi přínosné pro emoční vyrovnanost, spokojenost a zejména podporu samoživitelky.

Obtížné je pro samoživitelky rovněž navázání nového partnerského vztahu. Překážkami je například nedostatek času na seznámení i na případný vztah, neochota

opustit svou komfortní zónu a strach z dalšího zklamání (Kuchařová et al., 2020). Kodymová a Koláčková (2010) doplňují, že překážkou v navazování vztahů může být rovněž nedostatek finančních prostředků, kvůli kterému si samoživitelky nemohou dovolit například chůvu pro dítě. Sobotková (2012) uvádí, že u matek samoživitelek je oproti mužům pravděpodobnější, že nebudou navazovat další známost.

2.3. Podpora matek samoživitelek

Matky samoživitelky dostávají podporu dvěma způsoby: skrze sociální politiku pomoc finanční a skrze sociální služby pomoc nefinanční (Kodymová a Koláčková, 2010).

Dudová et al. (2015) uvádí, že matkám samoživitelkám pomáhá sociální politika stejně jako zbytku společnosti v případě, kdy jsou jejich příjmy pod částkou životního minima, či okolo ní. V posledních letech však byly zrušeny určité druhy podpory, jako například sociální příplatek a delší finanční podpora v mateřství (jež dříve byla pro samoživitelky vyšší, než pro matky s partnerem). Samoživitelky však mají nárok na delší ošetřovné, a to o 7 dní.

Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen MPSV) uvádí následující dávky státní sociální podpory, které upravuje zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře (MPSV, 2022):

- přídavek na dítě (základní dlouhodobá dávka pro rodiny s dětmi s příjmem do 3,4násobku životního minima)
- příspěvek na bydlení (pomocí této dávky stát přispívá na náklady na bydlení rodinám a jedincům s nízkými příjmy)
- rodičovský příspěvek (nárok na tento příspěvek má rodič, jež po celý kalendářní měsíc osobně, celodenně a řádně pečuje o nejmladší dítě v rodině, a to až do vyčerpání částky 300 000 Kč, maximálně však do 4 let věku dítěte)
- porodné (nárok na porodné má rodina, které se narodilo první nebo druhé dítě a jejíž příjem byl v kalendářním čtvrtletí před narozením dítěte nižší než 2,7násobek životního minima.
- pohřebné (nárok na pohřebné má jedinec, který vypravil pohřeb nezaopatřenému dítěti, rodiči nezaopatřeného dítěte či plodu po potratu nebo umělém přerušení těhotenství ze zdravotních důvodů. Pohřebné je stanoveno na 5 000 Kč.)

V případě, kdy rodina samoživitelky nemá i s dávkami státní sociální podpory dostatek příjmu k zajištění základních životních potřeb, mají právo na podporu prostřednictvím dávek pomoci v hmotné nouzi (Paulusová a Vašíčková, 2014). Mezi dávky pomoci v hmotné nouzi se řadí příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc. Nárok na tyto dávky má pouze osoba, která nemá dostatečně vysoké příjmy na zajištění základních životních potřeb a projevuje snahu si zvýšit příjem vlastním přičiněním (MPSV, 2023a).

Při účasti na nemocenském pojištění mají samoživitelky nárok na dávky nemocenského pojištění. Mezi ně patří nemocenské, ošetrovné, vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství, ošetrovné či dlouhodobé ošetrovné (MPSV, 2023b).

Matky samoživitelky mohou rovněž od roku 2021 pobírat náhradní výživné. Náhradní výživné je sociální dávka pro samoživitele a samoživitelky, jejichž ex partner neplatí soudem stanovené výživné. Podmínkou je, že byl zahájen proces vymáhání dlužného výživného. Výše náhradního výživného odpovídá výši soudem stanoveného výživného, maximálně však 3 000 Kč měsíčně (MPSV, 2021).

Rodiny samoživitelek mohou rovněž využívat sociálních služeb, které upravuje zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Podle druhu se sociální služby člení na sociální poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence. Mezi služby, které jsou určeny pro rodiče s dětmi jsou sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, azylové domy, raná péče, odlehčovací služby, pečovatelská služba pro rodiny s dětmi a poradenství (Kodymová a Koláčková, 2010; Matoušek, 2016).

Kromě výše uvedených služeb existují také nestátní organizace, které poskytují podporu rodinám samoživitelek. Mezi ně patří například Klub svobodných matek, Aperio společnost pro zdravé rodičovství či Asociace neúplných rodin. Klub svobodných matek je nezisková organizace, jež poskytuje rodinám samoživitelek finanční, materiální a právní pomoc. V rámci své činnosti pomáhají se zajištěním nákladů na bydlení či potraviny, hradí dětem obědy či přispívají na letní tábory a vánoční dárky pro děti (Klub svobodných matek, 2022). Aperio, společnost pro zdravé rodičovství se zaměřuje zejména na poradenství, vzdělávání a podporu rodin. Kromě uvedeného se zaměřuje také na osvětu tématu samoživitelství a snaží se o zlepšení vnímání této skupiny veřejností (Aperio, 2018). Asociace neúplných rodin se zaměřuje zejména na medializaci samoživitelství, zlepšení legislativy zaměřené na samoživitelství a poskytování bezplatné pomoci při vymáhání výživného (Asociace neúplných rodin, 2015).

3. Cíl práce a výzkumné otázky

3.1. Cíl práce

Hlavním cílem bakalářské práce je zmapování sociálních potřeb matek samoživitelek v Táboře.

Dílčími cíli je zjistit, jaké sociální potřeby mají matky samoživitelky v Táboře a identifikovat klíčové problémy v naplňování těchto potřeb.

3.2. Výzkumné otázky

Na základě cíle práce byly vytvořeny následující výzkumné otázky:

VO1: Jaké jsou sociální potřeby matek samoživitelek?

VO2: Jaké jsou klíčové problémy v naplňování jejich sociálních potřeb?

4. Metodika

4.1. Strategie výzkumu

Ke zpracování výzkumné části byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie, metoda dotazování a technika polostrukturovaného rozhovoru.

Kvalitativní výzkum dle Švaříčka (2014) umožňuje komplexní poznání zkoumaného jevu. Kajanová et al. (2017) uvádí, že cílem kvalitativního výzkumu je popis jevu, jeho vlastností a určení faktorů, jež jevy ovlivňují. Výzkum také zohledňuje působení kontextu, podmínek a situací (Hendl, 2016). Autor dále uvádí, že důkladný popis jevu je jedna z největších výhod kvalitativního výzkumu. Jako další výhodu autor uvádí osobní setkání výzkumníka s komunikačním partnerem. Za nevýhodu kvalitativního výzkumu Hendl (2016) považuje zejména časovou náročnost při realizaci výzkumu. Walker (2013) upozorňuje také na problém objektivity. Dle autora mohou být zjištění ovlivňovány osobností výzkumníka. Walker (2013) dále uvádí, že pokud rozhovor s jednou osobou uskuteční dva výzkumníci, rozhovory budou vypadat rozdílně a výsledky mohou být také různé.

Dle Švaříčka (2014) patří rozhovor mezi nejčastěji používané metody pro sběr dat v kvalitativním výzkumu. Dle Reichela (2009) je polostrukturovaný rozhovor typický tím, že je předem připraven soubor otázek či témat, u nichž není nutné dodržovat jejich pořadí a jejichž formulaci je možné upravovat. Tazatel může rovněž pokládat doplňující dotazy. Autor dále uvádí, že zásadou polostrukturovaného rozhovoru je, že všechny otázky či témata musí být probrány (Reichel, 2009). Hendl a Remr (2017) uvádí, že osobnost tazatele hraje velkou roli, a to z důvodu uvolnění komunikačního partnera a následné větší otevřenosti. Dle Hendla (2016) je vedení tohoto typu rozhovoru náročné. Dle autora je nutné, aby byl tazatel soustředěný, citlivý a měl dovednosti v mezilidských vztazích.

4.2. Výzkumný soubor

Výzkumný soubor bakalářské práce byl vybrán pomocí metody záměrného výběru, o které Miovský (2006) uvádí, že patří mezi nejrozšířenější v kvalitativním výzkumu. Tento typ výběru spočívá v tom, že se vyhledávají jedinci, kteří splňují potřebná kritéria (Miovský, 2006).

Pro výběr vzorku byla stanovena tři kritéria. Prvním kritériem bylo pohlaví, pro výzkum byly vybrány ženy. Druhým kritériem bylo, že žena sama pečuje o alespoň jedno dítě, se kterým tvoří domácnost. Třetím kritériem bylo bydliště na území města Tábor.

Při výběru výzkumného vzorku byl vytvořen příspěvek na sociální síti Facebook ve skupině pro občany města Tábor a ve skupině pro matky z tohoto města. V příspěvku byl představen cíl výzkumu, tazatel a byla uvedena žádost o kontaktování výzkumníka v případě zájmu podílet se na výzkumu. Následně byly osloveny uchazečky, které projevíly zájem o účast na výzkumu. Osloveny byly také ženy v mém okolí, které nakonec tvořily většinu výzkumného souboru. Všechny poskytly souhlas s realizací výzkumu. Soubor nakonec tvořilo 6 matek samoživitelek, které bydlí v okrese Tábor. Poté došlo k teoretickému nasycení. Jelikož se výzkumu zúčastnily pouze ženy, bude nadále používán pojem komunikační partnerky.

4.3. Realizace výzkumu a zpracování výsledků

Výzkumné šetření bylo realizováno v měsíci březnu 2023. Rozhovory byly s komunikačními partnerkami předem domluvené a probíhaly osobně. Rozhovory probíhaly, dle jejich výběru, v domácím prostředí komunikačních partnerek, což bylo nápomocné k uvolnění atmosféry. Rozhovory byly domlouvány dle časových možností komunikačních partnerek a tazatelky. Před zahájením rozhovoru byl znovu ověřen souhlas s účastí ve výzkumu a komunikační partnerky byly seznámeny s účelem sběru dat a s cílem výzkumu. Rovněž byly ujištěny o zachování anonymity. Následně byly dotázány, zda souhlasí s pořízením audiozáznamu rozhovoru a ujištěny, že nahrávky budou po přepsání do písemné podoby smazány. Všechny komunikační partnerky souhlasily, a tak byly rozhovory nahrávány na diktafon mobilního zařízení. Rozhovory měly různou délku, trvaly v rozsahu 25–90 minut. Na závěr rozhovoru bylo komunikačním partnerkám nabídnuto zaslání zpracovaných výsledků.

Rozhovory byly doslovně přepsány do písemné podoby ve Wordu a následně byly nahrávky smazány. Doslovné přepisy rozhovorů jsou uloženy u autorky práce.

Výsledky byly vyhodnocovány pomocí otevřeného kódování v Atlas.ti. Hendl (2016) uvádí, že díky otevřenému kódování odkrýváme v datech témata. Tato témata souvisí s výzkumnými otázkami, literaturou, či s pojmy, které použili komunikační partneři. Ze získaných kódů byly následně vytvořeny jednotlivé kategorie.

4.4. Etika výzkumu

Každý výzkum by měl dbát na etické aspekty, obzvlášť pokud se zabývá lidmi a jejich působením (Švaříček, 2014). Reichel (2009) uvádí, že nejdůležitější zásadou při výzkumu je, že výzkum nesmí jedince ohrozit či poškodit.

Dalšími podstatnými etickými zásadami je dle Miovského (2006) dodržovat respekt vůči soukromí účastníků výzkumu, zachování anonymity, zajištění psychického a emočního bezpečí, zpřístupnění výsledků výzkumu jeho účastníkům a také získání informovaného souhlasu. Kajanová et al. (2017) uvádí, že souhlas může být písemný, ale také ústní.

Výzkum v rámci této bakalářské práce probíhal v souladu se zákonem 101/2002 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů. Vzhledem k výše uvedenému byly komunikační partnerky seznámeny s průběhem rozhovoru, cílem výzkumu a souhlasily s pořízením audiozáznamu rozhovoru. Komunikační partnerky potvrdily souhlas s účastí na výzkumu ústně, což bylo nahráno na diktafon před začátkem rozhovoru. Z důvodu zachování anonymity označuji komunikační partnerky jako KP1-KP6.

5. Výsledky

V této kapitole jsou prezentovány výsledky výzkumného šetření získané skrze analýzu informací z polostrukturovaných rozhovorů. Rozhovory byly vedeny s 6 matkami samoživitelkami žijícími v okrese Tábor. V následující tabulce je uvedena charakteristika komunikačních partnerek, které se zúčastnily výzkumného šetření.

Tabulka č. 1: Charakteristika komunikačních partnerek

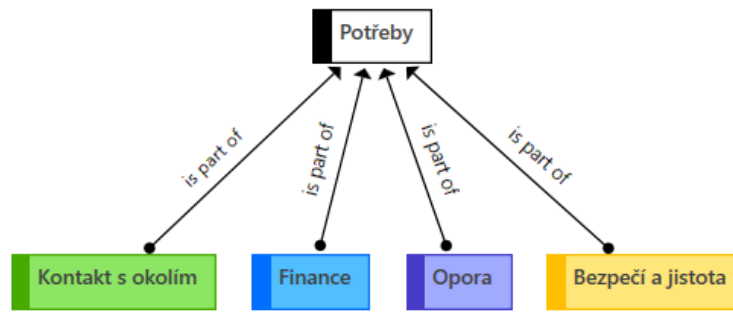
	Věk	Počet dětí	Věk a pohlaví dětí	Délka samoživitelství	Úvazek
KP1	41	2	17 - chlapec, 22 - dívka	15 let	plný
KP2	43	3	12 - chlapec, 17 a 21 - dívky	10 let	plný
KP3	44	1	9 - dívka	5 let	plný
KP4	39	1	10 - dívka	6 let	plný
KP5	52	3	20 - dívka, 26 a 29 - chlapci	12 let	plný
KP6	31	1	10 - chlapec	9 let	poloviční

Zdroj: Vlastní výzkum, 2023

Komunikačními partnerkami byly ženy – samoživitelky s 1-3 dětmi. Nejmladší komunikační partnerce je 31 let a nejstarší 52 let. Průměrný věk komunikačních partnerek je tedy 42 let. Všechny komunikační partnerky mají děti ve své výhradní péči. Věk dětí komunikačních partnerek je v rozmezí od 9 do 29 let, jedná se o 6 dívek a 5 chlapců. I přes to, že některé samoživitelky mají již dospělé děti, všechny z nich žijí v současné době v domácnosti s alespoň jedním ze svých dětí. Délka samoživitelství komunikačních partnerek je různá, pohybuje se v rozmezí od 5 do 15 let. Všechny komunikační partnerky jsou zaměstnané, a to konkrétně na plný úvazek, kromě KP6, která je dočasně zaměstnaná na poloviční úvazek ze zdravotních důvodů.

Výsledky výzkumného šetření byly na základě analýzy získaných dat rozděleny do dvou kategorií (Potřeby a problémy a Pomoc pro samoživitelky), které jsou dále členěny do dalších podkategorií. Pro lepší přehlednost jsou výsledky doplněny obrázky vytvořenými v programu Atlas.ti, které vyobrazují vztahy mezi jednotlivými kategoriemi.

5.1. Kategorie č. 1: Potřeby a problémy

Obrázek č. 1: Sociální potřeby

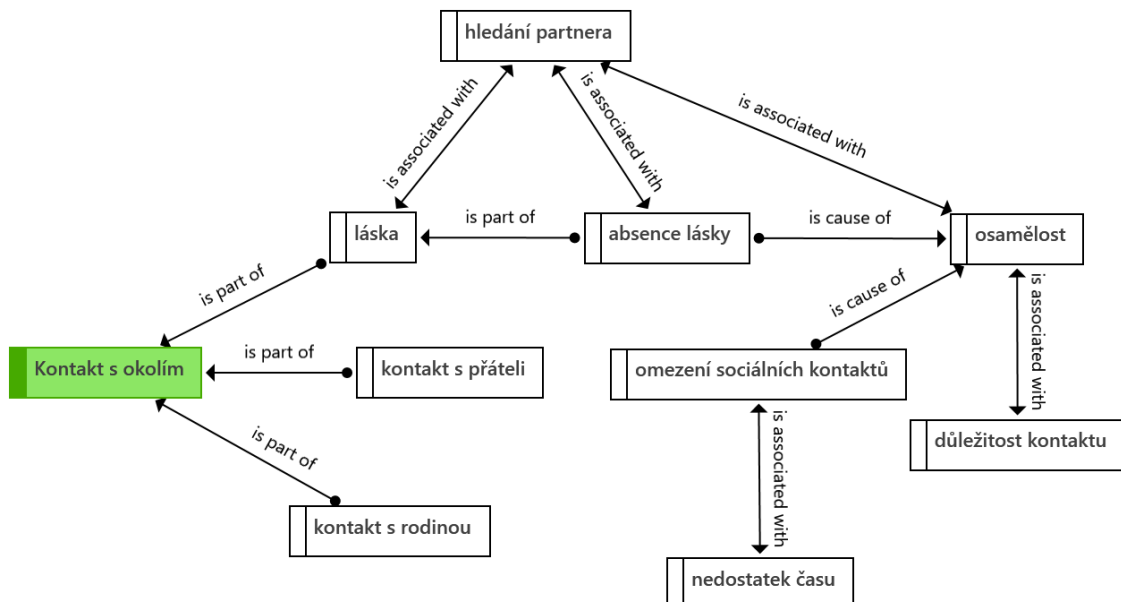
Zdroj: Vlastní výzkum, 2023

Tato kategorie se zaměřuje na potřeby komunikačních partnerek a na problémy, kterým čelí.

Na obrázku č. 1 jsou znázorněné podkategorie, které byly vytvořeny na základě zpracování dat, a to:

- Kontakt s okolím
- Finance
- Opora
- Bezpečí a jistota

Kontakt s okolím

Obrázek č. 2: Kontakt s okolím

Zdroj: Vlastní výzkum, 2023

Kontakt s okolím bylo jedno z témat, které se v rozhovorech často opakovalo, v obrázku č. 2 jsou zobrazeny témata, která se objevovala. KP1, KP3 a KP4 se shodly na tom, že je pro ně kontakt s okolím důležitý. KP1 uvedla: „*Já jsem společenskej člověk, takže ten kontakt s lidma je pro mě fakt důležitěj. Ono když je pak člověk dlouho s dětma,*

tak mu z toho hrabe a potřebuje si taky jednou za čas promluvit s někým dospělým. “. KP4 uvedla: *„Vlastně ta rodina je důležitá že jo nebo že, rodina přátelé, tyhle ty nejbližší okolo, ať už z toho hlediska že si s někým promluvim, nebo se můžu svěřit a tak To mi přijde taky důležitý, že se tím člověk odreaguje.* “. Uvedené odpovědi rovnou objasňují, proč komunikační partnerky považují kontakt za důležitý.

Všechny komunikační partnerky uvedly, že se schází s přáteli a s rodinou. Četnost setkání se však lišila, zejména byly znát rozdíly mezi setkáním s rodinou a s přáteli. S rodinou se většina komunikačních partnerek schází pravidelně. KP2, KP3, KP4 a KP6 uvedly, že se s rodinou schází alespoň jednou týdně. KP3 uvedla následující: *„S rodinou se scházíme poměrně často – většinou několikrát týdně, moji rodiče též s dcerou pomáhají“*. Podobně to popsala i KP2, která uvedla: *„A s rodinou bych řekla že docela jako často, že jednou za týden určitě.* “. KP1 a KP5 se s rodinou schází, ale méně často než předchozí komunikační partnerky. KP1 uvedla, že se s rodinou schází zhruba jednou do měsíce a KP5 sdělila následující: *„Scházíme se s rodinou na různé oslavy, nebo si zavoláme. Ale jinak se scházím se sestrou, a to je takový nárazový, že je ve městě, tak mi zavolá a zajdeme někam na kafe. A s přáteli – já mám hodně komunitu lidí kolem mé práce. Tam mám hodně lidí, se kterými jsem v kontaktu, offline i online. Takže tahleta moje hodnota je naplněná tak jak mi to vyhovuje.* “. KP5 se tedy s přáteli schází často a zmínila komunitu lidí v jejím zaměstnání. Shodně odpověděla i KP3, která uvedla: *„...za přátele považuji například i kolegyně v zaměstnání, i to pokládám za důležité.* “. S přáteli se tedy KP5 a KP3 schází pravidelně. S tím se shodují ještě odpovědi KP1, KP2 a KP4. Pouze jediná komunikační partnerka nemá pravidelný kontakt s přáteli. KP6 uvedla následující: *„A s přáteli je to sice těžší, když jsem byla na mateřský, tak jsme se vídali každý den. Ale člověk jak začne chodit do práce, tak už to je těžší si najít ten čas. Já se vždy s někým domlouvám třeba půl roku. S přáteli je to horší no. S některými jsem se neviděla třeba dva roky. Takže s přáteli se vidím míň.* “.

Čtyři komunikační partnerky zmínily, že u nich došlo k omezení sociálních kontaktů. Konkrétně se jedná o KP1, KP2, KP5 a KP6. KP6 sdělila: *„Já třeba jsem měla časy, kdy můj rodiče ještě pracovali, tak neměli tolik času, a to byl hrozný problém to zkloubit. I skrz ten osobní život, že třeba jsem chtěla někam jít nebo tak a nemohla jsem kluka dát na hlídání. Takže jsem skoro vůbec nikam nechodila.* “. Podobně to popsala i KP1, která řekla: *„Protože jsem musela být doma s dětmi, takže jsem neměla vůbec čas na to někam chodit. Takže to bylo na nic, to byl člověk takovej mimo, moc se nestýkal s lidma a pak byl z toho takovej osamělej.* “. Kromě omezení sociálních kontaktů ještě většina

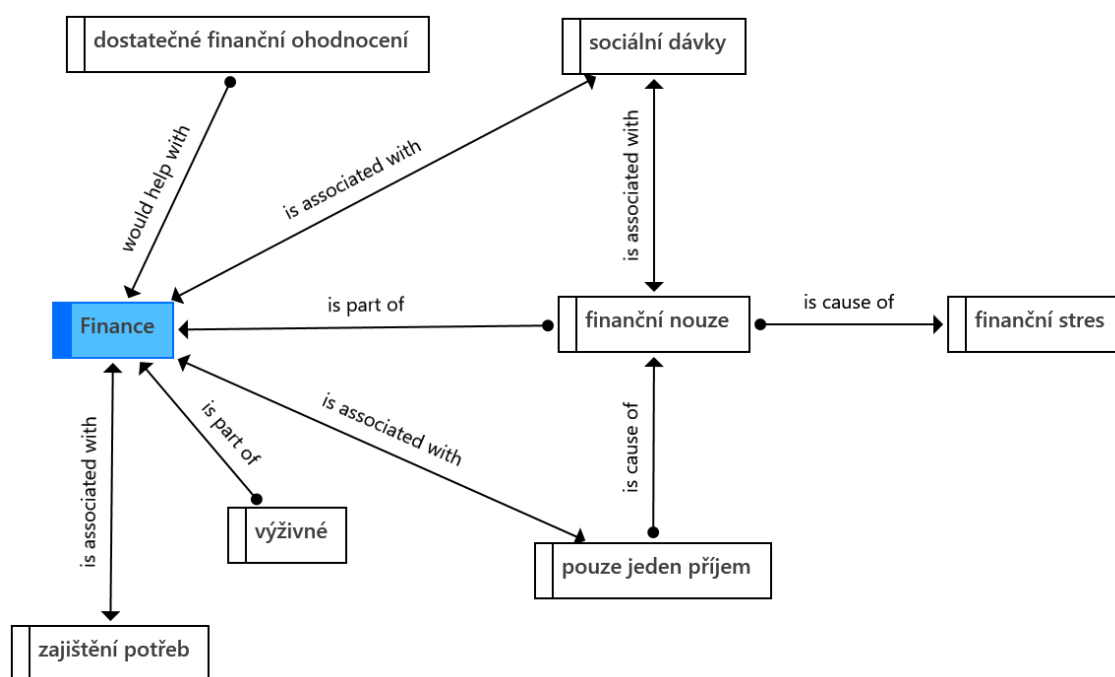
komunikační partnerek zmiňovala nedostatek času. KP1, KP2, KP3 a KP6 toto označovaly za velký problém samoživitelství. Například KP2 na otázku „A co vidíte za zásadní problém samoživitelství?“ odpověděla následovně: „*Čas - je ho málo a je to náročný, člověk nemá čas sám na sebe a ani na to aby někam šel.*“.

KP1 již výše zmínila osamělost. S tímto problémem se však nepotýkala jediná. Problém uvedly i KP2 a KP6. Osamělost je dalším důvodem, proč je kontakt pro komunikační partnerky tak důležitý. KP2 zmínila osamělost v souvislosti s absencí lásky. Na otázku zda pociťuje absenci partnera odpověděla že ano. Po následném dotazu na důvod proč odpověděla následovně: „*No protože děti jsou velký a už jak je člověk sám, tak to není úplně dobrý. Chvilku jo, chvilku si potřebuje oddychnout, ale pak už to není ono. Už mi to chybí, ráda bych prostě někoho měla.*“. Láska a její absence bylo tedy další téma, které se opakovalo. Absenci partnera po stránce emocionální pociťují, či pociťovaly všechny respondentky. Odpověď KP2, která je uvedena výše je velmi podobná odpovědi KP6, která uvedla: „*Jak bych to popsala, ze začátku to bylo těžký, protože přece jenom jste zvyklá s někým žít, všechny problémy řešíte spolu, když se něco rozbije jdete za ním. Tak ty začátky byly hodně těžký jako hlavně s tím malým, dokud byl miminko, tak to bylo hlavně těžký pro mě, že jsem prostě nechtěla být sama. Je vám smutno prostě. ... Teď už člověk chodí z práce do práce, máme oba koníčky, já i syn a můžu vám říct, že mi to chybí. Chtěla bych rodinu, chtěla bych mít to teplo domova. Partner mi fakt chybí no.*“. Odpověď KP4 se přeci jen trochu lišila. Komunikační partnerka nejprve při dotázání, jak pociťuje absenci partnera řekla, že ji nepociťuje, po položení doplňující otázky, zda partnera hledá či hledala však uvedla následující: „*Jo, což to určitě, jako určitě nechci být sama jako celej život už nebo jako tohle, takže tohle určitě jako jo. Chtěla bych mít někoho, s kým budu. Ale zase jako vyloženě jako jsme našťestí tak soběsačný, že to zvládneme všechno samy v pohodě.*“.

Další věcí, kterou komunikační partnerky popisovaly bylo hledání nového partnera. Zde byly odpovědi více rozdílné. KP5 uvedla, že partnera nehledá, ale je vztahu otevřená. Nezminila žádné problémy. Zbytek komunikačních partnerek uvedl, že partnera hledají. Jejich názory se však rozcházely v tom, zda při hledání čelí problémům kvůli statusu samoživitelství, či zda jim nečelí. KP2, KP3 a KP6 zmínily problémy při hledání a zbylé dvě komunikační partnerky se shodly na tom, že problémy s hledáním partnera kvůli statusu samoživitelství nemají. KP4 však uvedla: „*No tak jako co se týče jakoby toho že třeba jako mám dítě nebo tak, tak to si myslím že jako že není složitý, že to jako je spousta chlapů, kterým jako děti nevadí, jo, takže si myslím že v tomhleto problém není. Spíš je*

problém v něčem jiným jo, že ty lidi jsou kolikrát takový, jaký jsou. Ale co se týče tadydletoho jako že mám dítě, tak to si myslím že tadyhle v tom problém není.“. Problémy, kterým komunikační partnerky při hledání nového partnera čelí by se daly shrnout tak, jak je popsala KP2: „Je to těžký, protože všichni si myslí, že se musí starat a živit tři děti. Že vidí jenom ty děti, a to je přesně ten hlavní důvod.“. To doplňuje ještě KP3: „Hledání nového partnera je obtížnější, jednak z nedostatku času a také v tom, že ve všem upřednostňuju dceru“.

Finance

Obrázek č. 3: Finance

Zdroj: Vlastní výzkum, 2023

Asi nejčastějším tématem, které se v průběhu rozhovoru opakovalo byly finance, jenž znázorňuje obrázek č. 3. Komunikační partnerky je označovaly nejen za velmi důležité, ale zejména v nich viděly zásadní problém samoživitelství. Se svou finanční situací byla spokojena pouze polovina komunikačních partnerek (KP1, KP2 a KP6). Komunikační partnerky 4 a 5 označily svou finanční situaci za průměrnou a KP3 uvedla následující: „Moje finanční situace je na doraz každý měsíc, nelze ušetřit nic stranou, s penězi vycházíme jen proto, že se velmi uskromníme.“.

Téměř všechny komunikační partnerky, vyjma KP4, uvedly, že někdy v průběhu samoživitelství zažily finanční nouzi. KP5 dokonce řekla, že dříve by označila svou finanční situaci za kritickou. Finanční nouzi, kterou prožila popisovala KP6: “Pak ty peníze, já jsem zažila chvíle, kdy jsem na tom byla fakt hodně špatně finančně. Třeba chvíle, kdy jsem měla zaplacený nájem a už mi zbylo jen pár stovek na jídlo a prostě dá

se z toho vyžít, i když prostě celej měsíc jsem jedla krupičku, ale prostě žijete, máte co jíst. “. Pouze jeden příjem, který má rodina samoživitelky patří mezi hlavní příčiny jejich finanční nouze. Komunikační partnerky jej také řadí mezi hlavní problémy samoživitelství. KP4 na otázku „V čem vidíte zásadní problém samoživitelství?“ odpověděla: „*Asi hlavně to, že je jenom jeden příjem, ono i když jsou nějaký ty alimony, tak ty alimony kolikrát třeba nebejavaj tak vysoký, jo, že to je prakticky jakoby nic a prostě jeden ten příjem. S tím jedním příjmem se to těžko táhne, ty nájem jsou drahý, takže se to prostě s jedním příjmem těžko táhne.* “. Shoduje se na tom i KP6: „*Prostě na všechno jste sama. Ve finále i skrz ty finance, já z jedný výplaty musím žít všechno, takže ta druhá výplata mi taky chybí.* “.

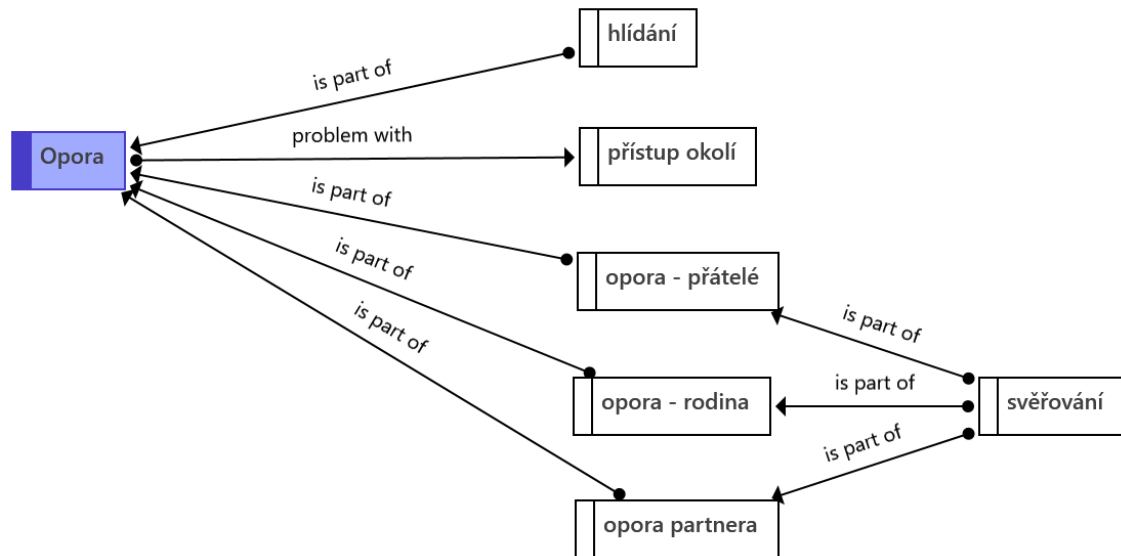
Finanční situace často způsobovala komunikačním partnerkám stres. Například KP1 uvedla: „*...dřív jsme se neměli tak dobře. Byla jsem sama s malýma dětma, neměla jsem práci a bylo to finančně špatný. To se pak hodně odráží na všem, že se člověk z toho cítí na hovno, že nemá peníze, aby dětem mohl koupit všechno, co by chtěli.* “. Velmi podobně se vyjádřila KP5: „*Ono jsem si kolikrát připadala fakt hrozně, když jsme neměli tolik těch peněz a cítila jsem se prostě jako kdybych selhala.* “. KP5 zastává názor, že špatná finanční situace často může způsobovat psychické problémy a také, že finanční stres ovlivňuje celou rodinu. Finance jsou důležité zejména kvůli zajištění potřeb, jako tvrdí KP4: „*...potřebujeme mít peníze na jídlo a na další prostě potřebný věci, poplatky, všechno možný žejo.* “.

S finanční situací samoživitelek nepochybně souvisí i výživné. Všechny komunikační partnerky sdělily, že otcové jejich dětí mají nařízené placení výživného. Dvě komunikační partnerky však uvedly, že výživné otec jejich dětí neplatí. Zbylým komunikačním partnerkám otec dětí výživné platí, ale KP2 uvedla, že platí nepravidelně. KP6 se od zbytku komunikačních partnerek nachází z hlediska výživného ve velmi specifické situaci: „*Jako má, má platit 2 tisíce měsíčně. Ono totiž on byl vlastně i ve vězení, takže on je hlídanej probační službou, nevím jestli stále, ale byl, teď aspoň dva roky určitě, a ty alimony musel mít podepsaný že mi je jako dokládá. Ale on jakoby je neplatí. Když je z něj nedostanete ty peníze, tak je nemáte.*“.

Komunikační partnerky rovněž často zmiňovaly sociální dávky a tvrdily, že pomáhají či pomáhaly s jejich finanční situací. Například KP3 řekla: „*...částečně pomáhají sociální dávky, takže nejsme úplně finančně nezávislé.* “. Všechny komunikační partnerky pobírají, či v minulosti pobíraly sociální dávky. V současnosti pobírá sociální dávky přesně polovina komunikačních partnerek. První dávkou, o které se komunikační

partnerky zmiňovaly byly přídatky na dítě. V minulosti jej pobíraly všechny a nyní již pouze KP1, KP3 a KP4. Další dávkou je příspěvek na bydlení, ten v současné době pobírá pouze KP3 a v minulosti jej pobíraly KP1, KP2, KP5 a KP6. Komunikační partnerky 1, 3, 5 a 6 ještě v minulosti pobíraly příspěvky hmotné nouze. Ohledně sociálních dávek vyjadřovaly komunikační partnerky mnoho názorů, zejména k tomu, co by se na nich mělo zlepšit. Více je popsáno v kategorii č. 2.

Opora

Obrázek č. 4: Opora

Zdroj: Vlastní výzkum, 2023

Obrázek č. 4 znázorňuje další téma, které se při zpracování dat opakovalo. Oporu v rozhovorech zmínily všechny komunikační partnerky a označovaly jí za důležitou. Výstižně to vyjádřila KP5: „*Ta opora. Ve chvíli, kdy člověk padne, tak je ta opora hrozně důležitá. Ono jsem si kolikrát připadala fakt hrozně, když jsme neměli tolik těch peněz a cítila jsem se prostě jako kdybych selhala, tak ta opora by mi pomohla hrozně moc, se s tím někomu svěřit a promluvit si o tom a tak.*“. Stejný názor měly i další komunikační partnerky, které uváděly, že je opora okolí velmi důležitá. Pod oporou si pak představovaly zejména oporu psychickou. Řekly, že už pouhé svěřením se s problémy další osobě jim velmi pomáhá.

Z hlediska osob komunikační partnerky považovaly za svou oporu nejčastěji svou rodinu či přátele. Na tom, že je pro ně rodina oporou se shodlo všech 6 komunikačních partnerek, nejčastěji se jednalo o jejich rodiče. Na otázku „Máte osoby, na které se můžete obrátit?“ odpověděla KP3 následovně: „*Ano, na své rodiče. Těm se můžu svěřit a obrátit se na ně i s prosbou o pomoc.*“. Svě rodiče uvedly ještě KP2, KP4 a KP6. Komunikační partnerky 1 a 5 ještě shodně zmínily své dospělé děti. KP5: „*No, tak teď určitě jsou to*

moje děti. To stoprocentně.“. KP1 uvedla: *„Ano, své přátele a taky svou dceru. Těm se můžu svěřit se vším.*“. KP1 tedy zmínila ještě své přátele. Kromě ní přátele uvedly ještě čtyři komunikační partnerky.

V souvislosti s oporou ještě hrála velkou roli chybějící opora partnera. Většina komunikačních partnerek uvedla, že právě skrze chybějící oporu nejvíce pocítují absenci partnera. KP3 řekla: *„Absenci partnera pocítuji nejen po stránce citové, ale také jako pomoc, která chybí, ať už časová nebo finanční a jako celková opora.*“. Komunikační partnerka 1 to zmínila v návaznosti na problémy samoživitelství: *„...A že je člověk na všechno sám. To je taky hodně velkej problém, člověk se trápí, nebo prostě je toho na něj moc a nemá toho partnera, komu by se svěřil, s kým by to probral nebo kterej by mu pomohl.*“.

Kromě psychické opory zmiňovaly komunikační partnerky také oporu v podobě pomoci. Jako hlavní formu pomoci, kterou komunikační partnerky uváděly je hlídání. Možnost hlídání označovaly za velmi důležitou a zároveň uváděly, že jim pomáhá v mnoha aspektech jejich života. KP6 například uvádí: *„Ale je to hrozně důležitý v tý rodině ta podpora, to pak člověku hrozně pomůže i třeba skrz to hlídání. To bylo pro mě hrozně důležitý.*“. Dodává ještě: *„A když člověk nemá oporu v tý rodině, hlavně skrz to hlídání, tak je to hodně těžký no.*“. Hlídání od rodiny využívaly, či využívají komunikační partnerky 3, 4, 5 a 6. Problémem pak je, když samoživitelky hlídání nemají. To zmínily dvě komunikační partnerky a uvedly, že to mělo velký vliv na další aspekty jejich života, jako například na kontakt s okolím či pracovní život. Dokazuje to například následující výrok od KP2, která na otázku zda jí nějak pomáhá rodina řekla: *„S hlídáním ne, na to moje rodina nikdy nebyla. Ani v minulosti moc ne, to jsem musela zvládat sama. Syn už je teda větší, takže ten už je samostatnej, hlídá se sám. Takže teď už to hlídání ani řešit nemusím. Ale když jsem musela, tak nikdo nebyl, a to bylo jako takový jako docela že člověk ani nikam moc nevypadnul, nikam ven, pak když byly holky starší tak hlídaly třeba /jméno syna/, abych si někam jako zašla ven.*“.

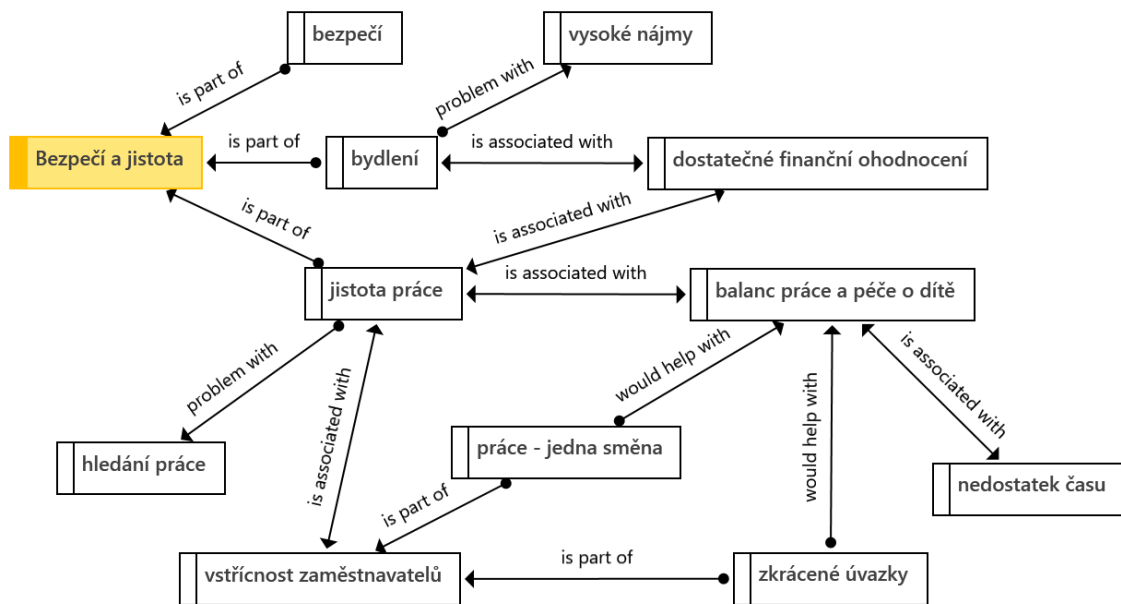
Jako další formy pomoci zmiňovaly pomoc materiální a finanční. KP6 například sdělila: *„...A jak už jsem říkala, finančně mi taky pomáhali a pomohli by mi, kdybych potřebovala. Já když jsem se stěhovala tady do tohotole bytu, měla jsem jednu skříň, jednu židli. Neměla jsem absolutně nic, protože vlastně bejvalej si všechno nechal. Takže já s půlročním miminem, na nájem jsem neměla, ten mi platili samozřejmě rodiče a já tady seděla v holým bytě na jedný židli, miminko tady v kočárku a nic. Koukala jsem tady do zdi. A v tom mi teda hodně pomohli jako rodiče.*“. V podobném duchu se neslo i sdělení

KP3: „*Ano, obrátit s jakoukoliv prosbou se mohu na své rodiče, kteří naštěstí pomáhají s výchovou dcery, ale i finančně. Podpora rodiny (prarodičů) je pro nás poměrně zásadní.*“. Finanční podporu rodiny zmínily ještě KP2 a KP5. Komunikační partnerky 1 a 4 uvedly, že by finanční podporu od rodiny dostaly v případě potřeby, ale že zatím k tomu nedošlo. Předchozí sdělení dokazují důležitost pomoci pro samoživitelky. Samostatně ji probereme v kategorii číslo 2.

Problém, který komunikační partnerky zmiňovaly, byl přístup okolí. Uváděly zejména to, že je spíše negativní a přišlo jim, že jimi lidé často opovrhují, zejména na úřadech. Ukazuje to například sdělení KP6: „*A i ten přístup lidí k vám. Já když jsem na tom byla fakt špatně s penězi a šla jsem si na úřad pro dávky, tak se mnou jednali fakt hrozně, jak kdybych byla nějaký odpad. Přitom se do té situace může dostat každý žejzo.*“. Stejný pocit má KP5: „*A pak i to jednání okolí. Ten postoj k vám. Že i pro ty úřady jsou ty ženy takovej v uvozovkách odpad ... Takže mě se vždycky přičilo chodit pro ty dávky, protože jsem se cítila úplně neschopná, a přitom za to člověk kolikrát nemůže.*“. Velmi zajímavý příběh, který ukazuje přístup okolí uvedla KP5 při zmínce o využití pomoci od nadačního fondu: „*Já jsem za ty nadace ráda, jsem fakt vděčná, že to je. Ale já jsem si tam uvědomila ten přístup k těm ženám. Ne za strany nadace, ale třeba ze strany těch lidí který třeba ty balíčky balej. Ty balíčky tenkrát byly z Tesca a byly tam opravu ty nejlevnější věci, věci na pokraji doby trvanlivosti, dokonce mouku jsem i vyhodila, protože v ní byli moli. A já jsem si říkala, může se člověk jako ozvat, že tam dali tyhle nejhorší věci? Protože pak si budou akorát říkat, že si toho nevážím, že jsem to dostala a že tyhle lidi by si měli vážit všeho. Já osobně bych nikomu nedala nic, co bych sama pro sebe nechtěla. Takže mi přišlo, že se tam zase odráží ten přístup té společnosti, že si říkají že by si ty lidi měli té pomoci vážit a měli by držet hubu a krok.*“.

Kromě již popsaného zmiňovaly komunikační partnerky i přístup zaměstnavatelů, rodiny a přátel. Uvedly, že by uvítaly větší vstřícnost.

Bezpečí a jistota

Obrázek 5: Bezpečí a jistota

Zdroj: Vlastní výzkum, 2023

Obrázek 5 znázorňuje kategorii s názvem Bezpečí a jistota. Do této potřeby řadily KP bydlení, jistotu práce a bezpečí. Při otázce „Jaké sociální potřeby jsou pro vás osobně nejdůležitější?“ uvedlo bydlení (mimo jiné) pět ze šesti komunikačních partnerek. KP1 uvedla: „...a bezpečí a jistota – tak jelikož jsem zažila i doby, kdy jsem neměla takovou jistotu v životě, tak mi to přijde hodně důležitý a do toho bezpečí řadím i zabezpečený bydlení, a to je pro mě hodně důležitý, abychom s dětma měli kde být.“. Shoduje se i KP3, která řekla: „Za prioritu sociální potřeby považuji to, že máme s dcerou kde bydlet.“.

KP4 uvedla: „No tak nejdůležitější určitě je pro mě ta jistota práce, bydlení, to že máme kde bydlet že jo.“. Tato komunikační partnerka navíc zmínila problém vysokých nájmu, kterým samoživitelky čelí. Jistotu práce, jež uvedla KP4 jako důležitou zmínily ještě další dvě komunikační partnerky – KP1 a KP3. Například KP1 uvedla: „...A to všechno souvisí s prací, kterou prostě chci mít jistotu že jí mám.“.

Téma hledání práce se objevovalo ve všech rozhovorech. Komunikační partnerky se shodovaly na tom, že hledání práce je pro samoživitelky opravdu zásadním problémem. Popisuje to například KP6: „Třeba to hledání práce je hroznej problém. Já naštěstí měla rodiče, kteří mi hlídali dítě, ale bez toho hlídání je třeba hroznej problém najít práci pro matku samoživitelku. A když někde řeknete, že jste bez hlídání, tak nemáte šanci. Prostě nemáte. ... Ono sice by neměli diskriminovat, ale já jsem se hodněkrát setkala s tím, že mě prostě vyhodili z pohovoru kvůli tomu, že jsem samoživitelka.“. S tímto tématem spojovaly komunikační partnerky také dostatečné finanční ohodnocení. KP6 v návaznosti na předchozí citaci pokračovala takto: „A když už jo, tak děláte někde za tu nejnižší mzdu“.

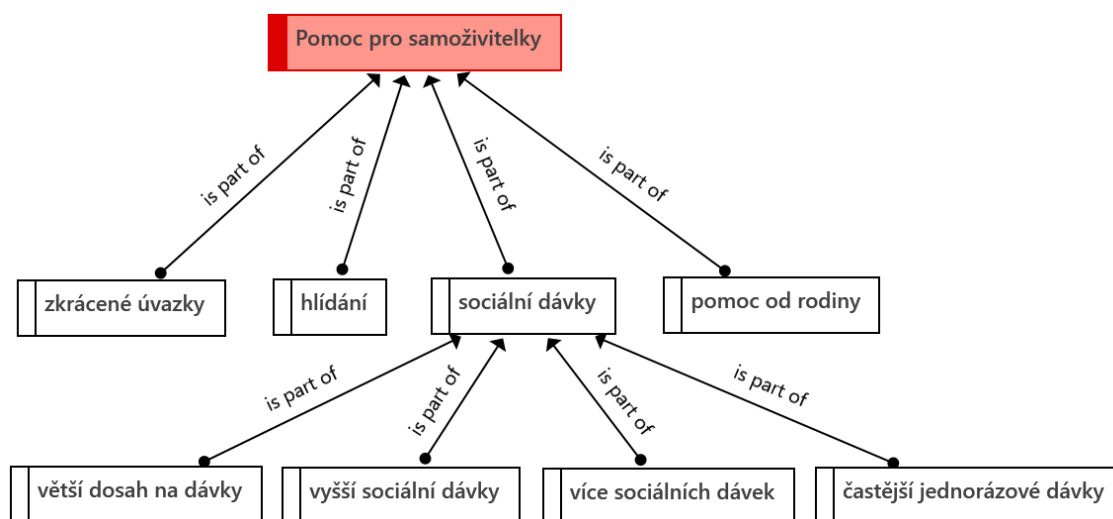
a z toho zase neuživíte rodinu.“. Souhlasila i KP5, která uvedla: „Druhá věc je, aby byla možnost sehnat tu práci pro maminky, aby měla na to, aby ty děti důstojně uživila. Nejen práci, kde zaplatí nájem a hotovo.“.

Dalším společným problémem všech komunikačních partnerek byl nedostatek času z důvodu obtížného balancování práce a péče o děti. Vystihuje to KP3: „S malým dítětem je velmi složité najít zaměstnání s odpovídající pracovní dobou, tak, aby se vše skloubilo s péčí o dceru.“. Komunikační partnerky se shodly na tom, že zásadní pomocí by byla vstřícnost zaměstnavatelů. Opět to výstižně popsala KP3: „Bylo by velmi dobré, pokud by vyšli vstříc zaměstnavatelé např. pracovní dobou jen na jednu směnu nebo zkrácený úvazek.“. Více bude popsáno v kategorii číslo 2.

Všechna již zmíněná témata spolu souvisí, jak ukazuje například výrok KP4: „Dřív bylo těžký najít tu práci, abych to skloubila s péčí o dceru a zároveň abych vydělávala dost peněz abych nás uživila.“.

KP2 navíc jako jediná přímo uvedla, že je pro ni důležité bezpečí, na otázku „Jaké sociální potřeby jsou pro vás osobně nejdůležitější?“ odpověděla: „... a bezpečí, že mě nikdo neohrožuje a tak. Protože po rozvodu to nebylo vždycky jednoduchý a je to pro mě ta priorita“.

5.2. Kategorie č. 2: Pomoc pro samoživitelky

Obrázek č. 6

Zdroj: Vlastní výzkum, 2023

Další kategorií, jež vzešla z analýzy dat je pomoc pro samoživitelky. Kategorie a její souvislosti jsou znázorněny na obrázku č. 6. Poslední otázkou rozhovoru bylo, zda komunikační partnerky cítí, že je dostatečná pomoc pro rodiny a konkrétně pro samoživitelky. Většina komunikačních partnerek uvedla, že dle jejich názoru je pomoc od státu nedostatečná. Pouze KP2 uvedla následující: „Já si myslím jako že jo no. Asi

bych od spousty dostala jako přes držku (smích) ale asi jako jo no. Jako kdo nechce, tak mu nepomůže jako nic. Protože já jsem si musela jako všechno vybojovat sama, tak si myslím jako že jo.“ . Těm komunikačním partnerkám, jež považovaly pomoc za nedostatečnou byla následně položena doplňující otázka, a to, zda komunikační partnerky napadá něco, co by jim osobně mohlo pomoci.

Asi největším tématem pomoci byly sociální dávky. Téměř všechny komunikační partnerky se shodly na tom, že by měly být vyšší. Jako důvod udávaly to, že jejich výše nedokáže pokrýt potřeby rodiny. Zmiňuje to například KP1: *„Celkově asi zvednout ty sociální dávky. Ta výška nepokryje skoro nic prostě, takže je to spíš takovej malej bonus, než nějaká reálná pomoc.*“ . Další, co komunikační partnerky uváděly, bylo zavedení více sociálních dávek. Shodla se na tom přesně polovina komunikačních partnerek. V souvislosti s tímto také dvě komunikační partnerky uvedly, že by stát mohl více přispívat na volnočasové aktivity dětí, družinu či na obědy. Polovina komunikačních partnerek se také shodla na tom, že by mohly být častěji nabízeny jednorázové dávky pro rodiny s dětmi. KP4 pak ještě doplnila, že by sociální dávky mohly být více dostupné. Řekla: *„Já si myslím že určitě by to mohlo bejt jako lepší, dostupnější, že jo, třeba ty přídavky na děti nebo tohle, že by to mohlo bejt líp, že přeci jen ten jeden příjem, je to znát, že je to jeden příjem žejo, a jak říkám donedávna jsem třeba já na ty přídavky nedosáhla, jo, a to zase že bych měla nějakou velkou plat to jako si nemyslím.*“ . KP5 pak v souvislosti na sociální dávky a jejich systém pak kritizovala zejména absenci záměru této pomoci: *„Prostě aby měli ten směr. Tam vlastně není žádný záměr. Je tam „tak my vám pomůžeme, dáme vám tady dávky“ a tím to končí.*“ . Jako řešení viděla například více podporovat možnosti vzdělávání a také psychologickou pomoc. Pod psychologickou pomocí pak komunikační partnerka viděla také svépomocné skupiny, jež by dle jejího názoru mohly matkám v náročných životních situacích poskytnout nutnou podporu.

Jako další věc komunikační partnerky zmiňovaly zkrácené úvazky. Většina z nich uvedla, že by uvítaly například větší podporu zkrácených úvazků od státu pro zaměstnavatele. Zkrácené úvazky souvisí u samoživitelek zejména s balancem práce a rodiny, který je již výše popsán. V souvislosti s tím zmiňovaly komunikační partnerky také hlídání, jež je pro ně velmi důležité. Takovou pomoc považovaly za nejvíce významnou, jelikož jim usnadňuje hledání práce a s tím spojenou obživu rodiny. Popisuje to například výrok KP6, když mluvila o hledání práce: *„Takže když ta maminka nemá hlídání, tak je to v hajzlu, to jako je prostě asi ten největší problém v těch Čechách, že*

tadytoby měl ten stát asi nějak zabezpečit, aby ty maminky byly víc v bezpečí jako jo. Ono opravdu to byl hrozný problém, a to jsem to hlídání měla.“.

Jako jediná upozornila KP1 na problematiku dostupnosti mateřských škol: *„Ty školky, aby vycházely. Já si pamatuju, že jsem měla pracovní dobu od 7, ale dělala jsem na druhým konci města, takže jsem v půl 7 stepovala před školkou, abych předala dítě učitelce a rychle běžela na autobus abych stihla práci. Takže prodloužit čas školek, nebo prostě víc možností časových.“.*

Velmi důležité je zmínit také pomoc od rodiny, která je pro komunikační partnerky dle jejich slov stěžejní. Dokazuje to například sdělení KP6: *„Já si třeba nedokážu představit, že bych měla takovýhle rodiče, nebo takovouhle rodinu, která by mi jako nebyla schopná pomoc. Ale je to hrozně důležitý v tý rodině ta podpora, to pak člověku hrozně pomůže i třeba skrz to hlídání.“.* Všechny komunikační partnerky uvedly, že jim rodina poskytuje určitou formu pomoci. Komunikační partnerky se na rodinu obrací zejména kvůli hlídání, psychické opoře, finanční pomoci a v neposlední řadě kvůli materiální pomoci. Komunikační partnerky uvedly, že pro ně pomoc od rodiny představuje velkou úlevu a v některých případech i záchranu.

6. Diskuse

Bakalářská práce je zaměřena na sociální potřeby matek samoživitelek v Táboře. Hlavním cílem této práce tedy bylo zmapovat jejich sociální potřeby. Dílčími cíli pak bylo zjistit, jaké sociální potřeby mají matky samoživitelky v Táboře a jaké jsou klíčové problémy v jejich naplňování. Pro výzkum byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie, metoda dotazování a technika polostrukturovaného rozhovoru. Pro rozhovor byly předem připravené otázky, které byly sestaveny tak, aby bylo získáno co nejvíce informací ohledně potřeb komunikačních partnerek. Zpracování dat proběhlo pomocí otevřeného kódování. Výzkumné otázky zní následovně: Jaké jsou sociální potřeby matek samoživitelek? Jaké jsou klíčové problémy v naplňování jejich sociálních potřeb?

Během rozhovorů s komunikačními partnerkami bylo zjišťováno, jaké sociální potřeby považují za důležité, jak je naplňují a také jakým problémům v souvislosti s naplňováním potřeb čelí. Stěžejní byla v rozhovoru otázka „Jaké sociální potřeby jsou pro vás osobně nejdůležitější a proč?“. Ukázalo se, že je pro matky samoživitelky důležitých hned několik sociálních potřeb.

První sociální potřeba, kterou komunikační partnerky zmiňovaly byla potřeba bezpečí a jistoty. Pod tuto potřebu řadily, kromě pocitu bezpečí, zejména jistotu zaměstnání a bydlení, kterým přikládaly velkou váhu. Stejně na to nahlíží Vágnerová (2016). Dle autorky se do potřeby bezpečí a jistoty neřadí pouze bezpečí fyzické, ale také jistota zaměstnání či jistota bydlení. Z tohoto důvodu byla zařazena potřeba bezpečí a jistoty do potřeb sociálních. Například KP4 uvedla: „*No tak nejdůležitější určitě je pro mě ta jistota práce, bydlení, to že máme kde bydlet že jo.*“. Tato potřeba je pro komunikační partnerky dle jejich tvrzení důležitá zejména kvůli předchozím špatným zkušenostem. Jistota zaměstnání je pro samoživitelky důležitá nejen kvůli finančnímu zajištění rodiny, ale také kvůli sociálním vazbám, které v práci získají. Tím chci říci, že pokud je samoživitelka zaměstnaná, výrazně to snižuje riziko sociální izolace či dokonce sociálního vyloučení.

Další potřebou, která z výzkumu vzešla je potřeba sociálního kontaktu. V průběhu rozhovoru tuto potřebu zmínily všechny komunikační partnerky. KP1 sdělila: „*Já jsem společenskej člověk, takže ten kontakt s lidma je pro mě fakt důležitěj. Ono když je pak člověk dlouho s dětma, tak mu z toho hrabe a potřebuje si taky jednou za čas promluvit s někým dospělým.*“. Z tohoto sdělení vyplývá, že při samoživitelství je kontakt s okolím velmi důležitý. Jako důvod udávaly zejména odreagování a celkový pozitivní vliv na

jejich psychiku. To zmiňuje i Hejzlarová (2011) jež uvádí, že sociální kontakt má u samoživitelek pozitivní vliv na jejich psychiku. Dle Kopecké (2015) se velké množství potřeb jedince, včetně potřeby sociálního kontaktu, uspokojuje prostřednictvím rodiny. To se shoduje s výsledky výzkumu, jelikož komunikační partnerky uvedly, že naplňují potřebu sociálního kontaktu primárně skrze rodinu, se kterou jsou v pravidelném kontaktu. Například KP6 uvedla následující: „*S rodinou se scházíme velmi často, já mám rodinu na stejném patře vedle tady v bytě, takže to je super. S těma se tedy vidím fakt několikrát do týdne.*“. Dále potřebu sociálního kontaktu komunikační partnerky naplňují skrze kontakt s přáteli, se kterými se rovněž schází všechny. Jak uvádí Elichová (2017) do sociálních potřeb lze zařadit vztah založený na lásce a sounáležitosti. To potvrzují i data z výzkumu, která ukazují, že všechny komunikační partnerky touží po vztahu. Zajímavé však je, že dle výzkumu na to má velký vliv doba samoživitelství. Čím déle byly komunikační partnerky bez partnera, tím větší potřebu lásky vykazovaly.

Z výzkumu vyplynulo, že potřeba sociální opory je pro samoživitelky opravdu důležitá. Komunikační partnerky ji považují za stěžejní a často se na ní spoléhají. Hejzlarová (2011) uvádí, že opora okolí, ať už psychická, či ve formě materiální či finanční pomoci dokáže velmi usnadnit život samoživitelky a její rodiny. V tom se názor autorky shoduje s výsledky mého výzkumu. Dokazuje to výrok KP6: „*Samozřejmě i taková podpora a láska vůči rodině si myslím že je důležitá, ono přece jen se to líp snáší, když víte, že máte oporu v rodičích, příbuzných, než když prostě vás za to odsoudějí a řeknou „hele za mnou nelez, zůstala si sama, našla sis blbečka, můžeš si za to sama, my ti peníze nedáme“.* Já si třeba nedokážu představit, že bych měla takovýhle rodiče, nebo takovouhle rodinu, která by mi jako nebyla schopná pomoc. Ale je to hrozně důležitý v té rodině ta podpora, to pak člověku hrozně pomůže i třeba skrz to hlídání.“. Opora, zejména ta psychická je pro komunikační partnerky velmi důležitá. Uvedly, že svěřit se se svými problémy považují za zásadní pomoc v jejich situaci. Oporu hledají komunikační partnerky zejména u rodiny, většina z nich však také u přátel.

V souvislosti se sociální oporou zmiňovaly komunikační partnerky také finanční pomoc, na níž se často spoléhají. Komunikační partnerky uvedly, že byly v průběhu samoživitelství často odkázány na finanční pomoc rodiny a také na finanční pomoc státu v podobě sociálních dávek. S tímto faktem bylo mnoho z nich nespokojených. Komunikační partnerky uváděly, že jim finanční situace často způsobovala stres a proto je pro ně nyní důležitá skutečnost, že jsou finančně nezávislé a zvládnou finančně zajistit rodinu. Výsledky tedy dokazují, že je pro komunikační partnerky podstatná finanční

autonomie. Dosáhnutí finanční autonomie je však pro komunikační partnerky obtížné. Hlavním důvodem je skutečnost, že rodina samoživitelky je odkázána pouze na jeden příjem. Všechny komunikační partnerky rovněž uvedly, že v průběhu samoživitelství zažily finanční nouzi. Zjištěné skutečnosti se shodují s tvrzením Hasmanové Marhánkové (2011), která uvádí, že finanční potíže jsou u samoživitelství velmi časté a že samoživitelky jsou skupinou obyvatel, jež je značně ohrožena chudobou.

Život samoživitelky s sebou přináší úskalí a samoživitelky musí čelit mnohým problémům, jak uvádí Sobotková (2012). To potvrdily i výsledky mého výzkumu. Ze zpracovaných dat vzešlo hned několik problémů, které komunikační partnerky zmiňovaly v souvislosti se samoživitelstvím a které jim brání v uspokojování sociálních potřeb. Před začátkem výzkumu jsem očekávala, že problémy při naplňování budou více individuální a budou se vztahovat spíše na jednotlivé potřeby. Byla jsem překvapená, jak moc se problémy, kterým samoživitelky čelí opakovaly a jakým způsobem jim zabraňují v naplňování jejich potřeb.

Jako hlavní problém se jeví zejména čas, konkrétně jeho nedostatek. Právě nedostatek času, který komunikační partnerky mají z důvodu kombinování péče o děti a zaměstnání se ukazuje jako primární překážka v naplňování sociálních potřeb. Kvůli nedostatku času pak u komunikačních partnerek dochází k omezení sociálních kontaktů. O tom hovoří i Kodymová a Koláčková (2010), které uvádí, že u samoživitelů je z důvodu nedostatku času a energie velmi časté omezení sociálních kontaktů. Omezení sociálních kontaktů je dle komunikačních partnerek také často způsobeno absencí hlídání. Z výzkumu vyplynulo, že pokud samoživitelka nemá hlídání, velmi to ovlivňuje její sociální život. Výstižně to popisuje KP1, která uvedla, že se jí kvůli absenci hlídání obtížně naplňovala potřeba sociálního kontaktu: „*Protože jsem musela být doma s dětmi, takže jsem neměla vůbec čas na to někam chodit. Takže to bylo na nic, to byl člověk takovej mimo, moc se nestýkal s lidma a pak byl z toho takovej osamělej.*“. V souvislosti s tématem také výzkum ukázal, že komunikační partnerky mají potíže s hledáním či navazováním nového vztahu. Jako důvod udávaly zejména to, že muži nechtějí ženu s dětmi, nedostatek času a také předchozí špatné zkušenosti. Uvedená zjištění jsou shodná s průzkumem Asociace neúplných rodin, jehož výsledky uvádí Novotná (2017).

Nedostatek času je, jak jsem již zmínila, často způsoben obtížným kombinováním pracovního a rodinného života. Právě to se ve výzkumu ukázalo jako velmi problémové. Komunikační partnerky uváděly zejména to, že je velmi obtížné najít zaměstnání, jež by umožňovalo potřebné sladění pracovního a rodinného života. To se shoduje s tvrzením

Hasmanové Marhánkové (2011), jež uvádí, že pro samoživitelky je velmi obtížné najít zaměstnání, které jim umožní skloubit práci a péči o dítě. Z výzkumu dále vyplynulo, že v případě, kdy se podaří sehnat zaměstnání s vhodnou pracovní dobou, je pak častým problémem nedostatečné finanční ohodnocení. Popisuje to například následující tvrzení KP3: „*Nemohu si dovolit, aby profesní život převažoval nad životem soukromým, především z časových důvodů, opět je dcera prioritou i za cenu nižších příjmů. Takže to není jednoduché, protože kvůli času, který chci věnovat dceři, obětuji práci a mám méně peněz.*“. V souvislosti s hledáním zaměstnání se komunikační partnerky také setkaly s diskriminací. Jak uvádí Pfeiferová (2010) matky a zejména matky samoživitelky mají na trhu práce nevýhodné postavení. Autorka popisuje, že zaměstnavatelé porušují zákoník práce a při pohovorech se dotazují na rodinnou situaci a upřednostňují uchazeče, jež nemají na starost péči o dítě (Pfeiferová, 2010). Toto se dokázalo i v tomto výzkumu. Komunikační partnerky se shodovaly na tom, že hledání práce znesnadňuje fakt, že jsou matkami. Uvedly, že se zaměstnavatelé při pohovoru často zajímají o rodinnou situaci a setkaly se s tím, že je potenciální zaměstnavatel odmítl ihned po zjištění toho, že jsou samoživitelky.

Z výzkumu vyplynul další problém, a to finance. Rodina samoživitelky je odkázána pouze na jeden příjem, který většinou nestačí na pokrytí všech nutných výdajů. Komunikační partnerky sice mají priznané výživné, ale dvěma otec jejich dětí výživné neplatí. Těm, co výživné dostávají, však výživné ani zdaleka nenahradí druhý příjem. V tomto se můj výzkum rozchází s názorem Trtíkové Vojtkové (2016), která uvádí, že výživné je pro matky samoživitelky zásadní záchranou proti chudobě. Z důvodu nedostatečných příjmů jsou pak samoživitelky často odkázány na sociální dávky. Všechny komunikační partnerky uvedly, že alespoň jednou za dobu samoživitelství pobíraly sociální dávky. Komunikační partnerky zmiňovaly přídavek na dítě, příspěvek na bydlení a příspěvky hmotné nouze.

Z výzkumu také vyplynulo, že komunikační partnerky nejsou spokojené s tím, jak společnost přistupuje k matkám samoživitelkám. Postoj společnosti k matkám samoživitelkám je dle Pavéskové (2018) podstatným problémem. Komunikační partnerky za příklad udávaly jednání na úřadech či postoj rodiny a přátel. Kritizovaly také způsob, jakým se o matkách samoživitelkách mluví ve veřejném prostoru, nelíbilo se jim zejména to, že jimi společnost často opovrhne a že jim dávají za vinu jejich situaci. Komunikační partnerky priznaly, že cítí od společnosti spíše odsouzení a myslí si, že společnost nemá pochopení k jejich situaci.

Poslední otázka, kterou jsem komunikačním partnerkám položila, byla, zda pocítují že je od státu dostatečná pomoc pro samoživitelky. Všechny, až na jednu, odpověděly že ne. Byla jim tedy položena doplňující otázka, a to, zda je napadá, co by jim konkrétně mohlo pomoci. Hlavní věc, co komunikační partnerky zmiňovaly byla podpora zkrácených úvazků. Zkrácené úvazky by jim pomohly k naplňování hned několika sociálních potřeb a výrazně by to ovlivnilo jejich život. Jako další navrhovaly změny v oblasti sociálních dávek. Sociální dávky by dle komunikačních partnerek měly být vyšší a dostupnější. Zmiňovaly také zavedení více dávek, či častějších jednorázových dávek konkrétně pro samoživitelky, jelikož pro ně stát nemá vyhraněnou cílenou podporu. To potvrzuje Dudová (2015) jež uvádí, že pro matky samoživitelky nejsou v sociálním systému žádné výhody či dávky. Autorka dále uvádí, že samoživitelkám stát pomáhá pouze pokud jsou jejich příjmy na či pod hranici životního minima, stejně jako je tomu u všech obyvatel (Dudová, 2015).

Dle mého názoru ovlivňuje naplnění sociálních potřeb u samoživitelek chod celé rodiny a je to proto velice důležité. Proto se domnívám, že vzhledem k počtu samoživitelek v České republice by se stát měl více zaměřit na pomoc pro tuto skupinu obyvatel, například ve formě větší podpory zkrácených úvazků. Myslím si, že by dobře koncipovaná pomoc mohla pozitivně ovlivnit jejich životy, a to by následně ovlivnilo životy jejich dětí a jejich budoucnost, což je žádoucí pro celou společnost.

7. Závěr

Bakalářská práce se zabývala sociálními potřebami matek samoživitelek v Táboře. Cílem této práce bylo zjistit, jaké sociální potřeby mají matky samoživitelky a jaké jsou klíčové problémy v jejich naplňování. Ke splnění cíle bylo podstatné získat odpovědi na stanovené výzkumné otázky: „Jaké jsou sociální potřeby matek samoživitelek?“ a „Jaké jsou klíčové problémy v naplňování jejich sociálních potřeb?“.

Výzkum obsažený v praktické části práce byl proveden za pomoci kvalitativní výzkumné strategie, metody dotazování a techniky polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovory byly uskutečněny s 6 komunikačními partnery, poté došlo k teoretickému nasycení. Informace získané prostřednictvím rozhovoru byly následně zpracovávány za pomoci otevřeného kódování v programu Atlas.ti a ze vzniklých kódů byla provedena kategorizace dat a byly vytvořeny dvě kategorie.

V souvislosti s první výzkumnou otázkou bylo výzkumem zjišťováno, jaké sociální potřeby mají matky samoživitelky. Výsledky výzkumného šetření odhalily 5 hlavních sociálních potřeb, které mají matky samoživitelky v Táboře. Jedná se o potřebu sociálního kontaktu a lásky, bezpečí a jistoty, sociální opory a autonomie, konkrétně finanční autonomie.

Druhá výzkumná otázka byla zaměřena na problémy, které matkám samoživitelkám zabraňují v naplňování jejich sociálních potřeb. Ukázalo se, že problémy, jimž čelí spolu často souvisí a mnohdy jeden problém ovlivňuje naplňování několika sociálních potřeb. Hlavním problémem je nedostatek času, z důvodu kombinování pracovního a rodinného života, který ovlivňuje zejména naplňování potřeby sociálního kontaktu. Nedostatek času však rovněž způsobuje obtížné navazování nového vztahu čili naplnění potřeby lásky. Absence hlídání je další problém, který ovlivňuje nejen naplňování potřeby sociálního kontaktu, ale také potřeby lásky. Dalším zásadním problémem je nedostatek financí způsobený skutečností, že rodina matky samoživitelky disponuje pouze jedním příjmem. Z tohoto důvodu jsou matky samoživitelky často odkázány na finanční pomoc od rodiny a přátel či od státu ve formě sociálních dávek, a to pak zabraňuje jejich finanční autonomii. Dalším problémem je obtížné hledání zaměstnání. Matky samoživitelky mají několik kritérií, jež jsou pro ně zásadní z důvodu péče o své děti. Je však obtížné najít práci, jež by měla vhodnou pracovní dobu a zároveň dostatečné finanční ohodnocení. Často se tak spokojí s prací, která je pro ně časově přijatelná i za cenu nižšího finančního

ohodnocení, což opět ovlivňuje jejich finanční situaci a způsobuje již výše uvedené problémy v naplňování potřeby finanční autonomie.

Dle výše uvedeného se domnívám, že cíl práce byl naplněn a podařilo se úspěšně zodpovědět obě výzkumné otázky. Kromě odpovědí na výzkumné otázky jsou ve výsledcích navíc zahrnuty formy pomoci, jež by dle matek samoživitelek dokázaly napomoci k jednoduššímu naplňování jejich sociálních potřeb.

Bakalářská práce by mohla sloužit jako informační materiál pro sociální pracovníky či pro organizace sociálních služeb. Přináší poznatky o tom, jak by se dalo napomoci k naplňování sociálních potřeb matek samoživitelek. Práce by rovněž mohla pomoci k lepší informovanosti veřejnosti o problematice samoživitelství.

8. Seznam použitých zdrojů

1. Aperio, 2018. *O nás* [online]. Aperio.cz [cit. 2023-01-18]. Dostupné z: <https://www.aperio.cz/o-nas>
2. Asociace neúplných rodin, 2015. *Nová pomoc pro samoživitelky* [online]. Anr.cz [cit. 2023-01-18]. Dostupné z: <https://www.anr.cz/neuplna-rodina/nova-pomoc-pro-samozivitelky/>
3. BAKOVÁ, D. et al., 2015. *Vnímanie staroby a starnutia optikou súčasnej spoločnosti*. Praha: Hnutí R. 256 s. ISBN 978-80-86798-57-8
4. BEDNÁŘ, V. et al., 2013. *Sociální vztahy v organizaci a jejich management*. Praha: Grada. 224 s. ISBN 978-80-247-4211-3
5. BUŽGOVÁ, R., 2015. *Paliativní péče ve zdravotnických zařízeních: potřeby, hodnocení, kvalita života*. Praha: Grada. 168 s. ISBN 978-80-247-9038-1
6. BEDNÁŘOVÁ, V., 2016. *Dítě: Udělej si sama. Single ženy mají čtyři možnosti*. [online]. Reflex.cz [cit. 2022-12-27]. Dostupné z: <https://www.reflex.cz/clanek/ctete-v-tistenem-reflexu/69771/dite-udelej-si-sama-single-zeny-maji-ctyri-moznosti.html>
7. Český statistický úřad, 2022a. *Zaostřeno na ženy a muže 2022* [online]. Praha: ČSÚ [cit. 2022-11-30]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/164109064/30000222.pdf/aa11b900-b0b6-42ed-b23c-85d17bcd8060?version=1.6>
8. Český statistický úřad, 2022b. *Pohyb obyvatelstva – rok 2021* [online]. Praha: ČSÚ [cit. 2022-12-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/pohyb-obyvatelstva-rok-2021>
9. DUDOVÁ, R., 2015. *Ženy ve specifické situaci – sólo matky* [online]. In: HAŠKOVÁ, H., KŘÍŽKOVÁ, A., DUDOVÁ, R. *Ekonomické náklady mateřství* [cit. 2022-12-25]. Dostupné z: http://genderstudies.cz/download/Sekundarni%20analyza%20zprava%20final_f_oramat.pdf
10. ELICHOVÁ, M., 2017. *Sociální práce: aktuální otázky*. Praha: Grada. 262 s. ISBN 978-80-271-0080-4.
11. FUČÍK, P., CHROMKOVÁ MANEA, B. E. (eds.), 2014. *Rodičovské dráhy: dvacet let vývoje české porodnosti v sociologické perspektivě*. Brno: Masarykova univerzita. 187 s. ISBN 978-80-210-6551-2.

12. GLAZER, H. R. et al., 2010. Parenting After the Death of a Spouse, Haxton. [online]. In: GLAZER, H. R., CLARK, M. D., THOMAS, R. H., HAXTON, H. *American Journal of Hospice and Palliative Medicine* [cit. 2022-12-25]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1049909110366851>
13. HAMPLOVÁ, D., 2007. *Děti na psí knížku? mimomanželská plodnost v ČR*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR. 155 s. ISBN 978-80-7330-128-6
14. HARTL, P., HARTLOVÁ, H., 2015. *Psychologický slovník*. Třetí, aktualizované vydání. Praha: Portál. 774 s. ISBN 978-80-262-0873-0
15. HAMMOND, R. J., 2021. Love and Intimacy [online]. In: HAMMOND, R. J., *Sociology of the Family* [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: [https://socialsci.libretexts.org/Bookshelves/Sociology/Marriage_and_Family/Sociology_of_the_Family_\(Hammond\)/01%3A_Chapters/1.05%3A_Love_and_Intimacy](https://socialsci.libretexts.org/Bookshelves/Sociology/Marriage_and_Family/Sociology_of_the_Family_(Hammond)/01%3A_Chapters/1.05%3A_Love_and_Intimacy)
16. HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, J., 2011. *Matky samoživitelky a jejich situace v České republice* [online]. Praha: Gender studies o.p.s. [cit. 2022-12-25]. Dostupné z: http://genderstudies.cz/download/samozivitelky_sendwichova.pdf
17. HEJZLAROVÁ, E., 2011. *Měkké aspekty samoživitelství a nástroje veřejné politiky* [online]. Fórum sociální politiky, 5 (3) [cit. 2022-12-22]. Dostupné z: https://www.vupsv.cz/wp-content/uploads/2021/03/Hejzlarova-Eva-Mekke-aspekty-samozivitelstvi-a-nastroje-verejne-politiky.-FSP_c.-3-2011.pdf
18. HENDL, J., 2016. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál. 437 s. ISBN 978-80-262-0982-9
19. HENDL, J., REMR, J., 2017. *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál. 372 s. ISBN 978-80-262-1192-1.
20. JANDA, J., 2023. *Vláda by měla mnohem víc pomáhat lidem v nouzi, shodli se Nerudová s Pavlem* [online]. Zlínský deník [cit. 2023-01-17]. Dostupné z: <https://zlinsky.denik.cz/prezidentsky-souboj/prezidentske-volby-nerudova-pavel-debata-nazor-na-vladu.html>
21. KAISER, D., 2017. *Čunek: Copak stát těm ženám říkal, s kým mají spát?* [online]. Echo24.cz [cit. 2022-12-21]. Dostupné z: <https://echo24.cz/a/i22WB/cunek-copak-stat-temzenam-rikal-s-kym-maji-spat>
22. KAJANOVÁ, A. et al., 2017. *Metodologie výzkumu v oblasti sociálních věd*. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. 106 s. ISBN 978-80-7394-639-5

23. Klub svobodných matek, 2022. *O nás* [online]. Klubsvobodnychmatek.cz [cit. 2023-01-18]. Dostupné z: <https://www.klubsvobodnychmatek.cz/kontakty-klubu-svobodnych-matek>
24. KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J., 2010. Sociální práce s osamocenými rodiči. In: MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 2. vydání. Praha: Portál, s. 43-55. ISBN 978-80-7367-818-0.
25. KORDÍK, J., 2023. *První dáma v aktivní službě. Eva Pavlová chce na Hradě pomáhat samoživitelkám a upozorňovat na rovnost pohlaví* [online]. ČT24 – Česká televize [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3561015-prvni-dama-v-aktivni-sluzbe-eva-pavlova-chce-na-hrade-pomahat-samozivitelkam-a>
26. KUCHAROVÁ, V. et al., 2020. *Zpráva o rodině 2020*. Praha: VÚPSV. 251 s. ISBN 978-80-7416-379-1
27. LEGAULT, L., 2020. Need for Autonomy, The [online]. In: ZEIGLER-HILL, V., SHACKELFORD, T. K. (eds). *Encyclopedia of Personality and Individual Differences*. Springer, Cham [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: https://doi.org/10.1007/978-3-319-24612-3_1120
28. MASLOW, A. H., 2014. *O psychologii bytí*. Praha: Portál. 232 s. ISBN 978-80-262-0618-7.
29. MATĚJČEK, Z., 2017. *Rodiče a děti*. Praha: Vyšehrad. 353 s. ISBN 978-80-7429-797-7
30. MATOUŠEK, O., 2003. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozšířené a přepracované vydání. Praha: Sociologické nakladatelství. Studijní texty. 161 s. ISBN 80-86429-19-9.
31. MATOUŠEK, O., 2013. *Metody a řízení sociální práce*. 3., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Portál. 395 s. ISBN 978-80-262-0213-4.
32. MATOUŠEK, O. et al., 2015. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál. 255 s. ISBN 978-80-262-0968-3.
33. MATOUŠEK, O., 2016. *Slovník sociální práce*. Vydání třetí. Praha: Portál. 271 s. ISBN 978-80-262-1154-9.
34. MCLEOD, S., 2022. *Maslow's Hierarchy of Needs* [online]. Simplypsychology.org [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://www.simplypsychology.org/maslow.html#intro>

35. MIOVSKÝ, M., 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. 332 s. ISBN 978-80-247-1362-5
36. MOŽNÝ, I., 2008. *Rodina a společnost* 2. upr. vyd., Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). 323 s. ISBN 978-80-86429-87-8
37. MPSV, 2019. *Samoživitelé, neplacení výživného* [online]. Praha [cit 2022-12-11]. Dostupné z: <http://katalog.pravonadetstvi.cz/mpsv/ciselniky.nsf/i/J004>
38. MPSV, 2020. *Zpráva o rodině 2020* [online]. Praha [cit. 2023-01-18]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Zpr%C3%A1va+o+rodin%C4%9B+2020.pdf/c3bdc63d-9c95-497d-bded-6a15e9890abd>
39. MPSV, 2021. *Náhradní výživné*. [online] Praha [cit. 2023-01-18]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/nahradnivyzivne>
40. MPSV, 2022. *Státní sociální podpora* [online]. Praha [cit 2023-01-18]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statni-socialni-podpora>
41. MPSV, 2023a. *Pomoc v hmotné nouzi*. [online] Praha [cit. 2023-01-18]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/pomoc-v-hmotne-nouzi#d>
42. MPSV, 2023b. *Nemocenské pojištění*. [online] Praha [cit. 2023-01-18]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/nemocenske-pojisteni>
43. NOVOTNÁ, I., 2017. *Průzkum: Proč si samoživitelky často nedokážou najít nového partnera?* [online]. Vasevyzivne.cz [cit. 2023-01-10]. Dostupné z: <https://www.vasevyzivne.cz/pruzkum-proc-si-samozivitelky-casto-nedokazou-najit-noveho-partnera-3/#>
44. PAULUSOVÁ M., VAŠÍČKOVÁ A., 2014. *Expertíza: Sociální pomoc ze strany státu neúplným rodinám s dětmi* [online]. Socialniprace.cz [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/online-clanky/expertiza-socialni-pomoc-ze-strany-statu-neuplnym-rodinam-s-detmi/>
45. PAULÍK, K., 2017. *Psychologie lidské odolnosti*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada. Psyché (Grada). 362 s. ISBN 978-80-247-5646-2.
46. PAVÉSKOVÁ, K., 2018. *Situace matek-samoživitelek v ČR* [online]. Profairplay.cz [cit. 2022-12-03]. Dostupné z: <https://www.profairplay.cz/situace-matek-samozivitelek-v-cr/>
47. PFEIFEROVÁ, Š., 2010. *Sladování rodinného a pracovního života a (ne)rovné příležitosti matek samoživitelek* [online]. Feminismus.cz [cit. 2023-04-10].

- Dostupné z: <https://www.feminismus.cz/cz/clanky/sladovani-rodinneho-a-pracovniho-zivota-a-ne-rovne-prilezitosti-matek-samozivitelek>
48. PŘIBYL, H., 2015. *Lidské potřeby ve stáří*. Praha: Maxdorf. 96 s. ISBN 978-80-7345-437-1.
49. SLAMĚNÍK, I., 2011. *Emoce a interpersonální vztahy*. Praha: Grada. 208 s. ISBN 978-80-247-3311-1
50. SIXTOVÁ, K., 2009. *Svobodná matka* [online]. Babyweb.cz [cit. 2022-12-10]. Dostupné z: <https://www.babyweb.cz/svobodna-matka>
51. SOBOTKOVÁ, I., 2012. *Psychologie rodiny*. 3. vyd. Praha: Portál. 219 s. ISBN 978-80-262-0217-2
52. STROUHALOVÁ, P., 2020. *Největšími odpůrci samoživitelek jsou ženy, samoživitelky musí být „tryskomyši“, říká zakladatelka Klubu svobodných matek* [online]. Radiožurnál [cit. 2022-12-21]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/nejvetsimi-odpurci-samozivitelek-jsou-zeny-samozivitelky-musi-byt-tryskomysi-8220198>
53. ŠAMÁNKOVÁ, M. et al., 2011. *Lidské potřeby ve zdraví a nemoci: aplikované v ošetrovatelském procesu*. Praha: Grada. 136 s. ISBN 978-80-247-3223-7.
54. ŠVARŤÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K., 2014. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2., Praha: Portál. 377 s. ISBN 978-80-262-0644-6
55. TRTÍLKOVÁ VOJTKOVÁ, M., 2016. *Proč jsou samoživitelky vnímány jako vysávačky státu?* [online]. Praha: A2, o.p.s. [cit. 2022-12-03]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2016/10/proc-jsou-samozivitelky-vnimany-jako-vysavacky-statu/>
56. VLČKOVÁ, T., 2021. *Samoživitelé se ostýchají říct o pomoc. Ani neví, že jim lidé fandí* [online]. iDnes.cz [cit. 2022-12-21]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/samozivitelky-a-samozivitele-pruzkum-behavior-spolecnost-podpora.A210120_154110_domaci_vlc
57. VÁGNEROVÁ, M., 2016. *Obecná psychologie: dílčí aspekty lidské psychiky a jejich orgánový základ*. Praha: Karolinum. 416 s. ISBN 978-80-246-3268-1.
58. VÝROST, J. et al. (ed.), 2019. *Sociální psychologie: teorie, metody, aplikace*. Praha: Grada. Psyché. 760 s. ISBN 978-80-247-5775-9.
59. VYBÍRAL, Z., 2009. *Psychologie komunikace*. Vydání druhé. Praha: Portál. 319 s. ISBN 978-80-7367-387-1.

60. WALKER, I., 2013. *Výzkumné metody a statistika*. Praha: Grada. 218 s. ISBN 978-80-247-3920-5
61. ZACHAROVÁ, E., 2016. *Komunikace v ošetrovatelské praxi*. Praha: Grada. 121 s. ISBN 978-80-271-9239-7
62. Zákon č. 262/2006 Sb., Zákoník práce [online]. Zákony pro lidi [cit. 2022-12-10]. Dostupné z: www.zakonyprolidi.cz

9. Seznam příloh

Příloha 1: Seznam otázek k rozhovorům

10. Seznam zkratek

ČSÚ – Český statistický úřad

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

KP1 – Komunikační partnerka 1

KP2 – Komunikační partnerka 2

KP3 – Komunikační partnerka 3

KP4 – Komunikační partnerka 4

KP5 – Komunikační partnerka 5

KP6 – Komunikační partnerka 6

Příloha 1: Seznam otázek k rozhovorům

1. Kolik Vám je let?
2. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?
3. Jaké máte zaměstnání?
4. Kolik máte dětí a kolik jim je let?
5. Jaká je příčina toho, že jste samoživitelka?
6. Co si představíte pod pojmem sociální potřeby?
7. Jaké sociální potřeby jsou pro vás osobně nejdůležitější a proč?
8. Jaké sociální potřeby se pro vás obtížně naplňují a proč?
9. Dokážete říct co by vám pomohlo k naplňování vašich sociálních potřeb?
10. V čem vidíte zásadní problém/y samoživitelství?
11. Pociťujete absenci partnera?
12. Hledáte nového partnera?
13. Jak byste zhodnotila svou finanční situaci?
14. Pobíráte sociální dávky?
15. Využívala jste někdy pomoci například sociálních služeb, nadací či podobně?
16. Jaké je pro vás balancování profesního a rodinného života?
17. Scházíte se s přáteli/rodinou?
18. Máte osoby, na které se můžete obrátit/kterým se můžete svěřit?
19. Pociťujete, že je od státu dostatečná pomoc pro rodiny a konkrétně pro samoživitelky?